

C
1110.

SEDER TROYES

RITUS TROYES

VON MENACHEM BEN JOSEF BEN JEHUDA
CHAZAN AUS TROYES.

ZUM ERSTEN MALE HERAUSGEGEBEN NACH
EINER HANDSCHRIFT DER BIBLIOTHEK DAVID
KAUFMANN'S S. A. ZU BUDAPEST UND MIT AN-
MERKUNGEN VERSEHEN

VON
DR. MAX WEISZ.

FRANKFURT A/M.
VERLAG VON J. KAUFFMANN
1905.

סדר מרזייש

שחבר

ר' מנחם ב"ר יוסף ב"ר יהודה הזון מטרזייש

הוצאתו לאור עפ"י כ"י של עקד הספרים לר' דוד קויפמאן זצ"ל
כבודאפעשט.

עם

הערות ותקונים וציונים

אני

מאיר צבי ב"ר יוסף ווייס

פראנקפורט דמיין

שנת תרס"ה לפ"ק.

סדר מרזייש

שחבר

ר' מנחם ב"ר יוסף ב"ר יהודה חזון ממרזייש

הוצאתו לאור עפ"י כ"י של עקד הספרים לר' דוד קויפמאן זצ"ל
בבודאפעשט.

עם

הערות ותקונים וציונים

אני

מאיר צבי ב"ר יוסף ווייס

פראנקפורט דמיין
שנת תרס"ה לפ"ק.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

C. 1110

סדר טרוייש

עפ"י כ"י עם הערות ותקונים וציונים.

ראשית דבר

רבים מחכמי קורות מנהגי קדמונינו ז"ל מביאים בהזכורם סדרי ומנהגי קהלות הקודש גם כן סדר ומנהג העיר טרוייש (Troyes), לפנים קרית ספר בישראל, אשר מבארה שאבו בני הגולה, הלא היא היתה עיר ואם בישראל מלאה חכמים ותופשי התורה. ישיבת רש"י ז"ל ובני משפחתו היתה לאור עם אשר בעקבותיה הלכו כל בני הגולה ימים רבים. ובעיר נחשבה כזאת אשר עיני בני הגולה בה תלויות הוקבעו מאז מנהגי סדר עבודת הבורא למען לא ישנו שליחי הצבור, שהיו חסידים ותמימי הדור, ומפני חשיבותם היו לנס לשאר קהלות הקדש במנהגם וסדר עבודתם. ומפני דחיקת הזמן והצרות הסובבות ק"ק חשדו שמה ישתכח תורה מישראל וחקקו בצפרן שמיר מנהגי העיר שלא יאבדו מתוך הקהל. וגם רבו בימי הבינות הגירושים, שעזבו רבים הילם מפני חמת המציק והוסחפו מעיר לעיר ורצו לקבוע במהום החדש מנהגם שנהגו בהם ביום היותם על אדמתם. וזה הענין דחק רבים מגדולי עמינו לכתוב בעט סופר מהיר מנהג קהלתם שהוא מנהג אבותם לעמוד זה כפרץ מפני המנהגים החדשים מקרוב באו לא שערום אבותם להכרית המחלוקת ולהרים המכשול. והנה משנת 1150 למספרם עד שנת 1350 עמלו חכמי ישראל לכתוב ולסדור מנהגי כל עיר ועיר וללמדם את בני ישראל שימה בפיהם למען יהיו חקוקים בלב כל איש ואיש שלא ירבו המחלוקת בישראל. והנה החכם צונץ ספר ומנה המנהגים והסדרים הידועים ובלתי הידועים בספרו הנכבד: Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes geschichtlich entwickelt. [Berlin 1859 מצד כ"ב והלאה.] וגם הזכיר שם סדר טרוייש אשר עד עתה לא ראה אור הדפוס.

וביד הי הטובה עלי מצאתי כגליון כ"י ישן נושן אשר באוצר הספרים לאמור דוד קויפמאנז* — נשמתו בנגזי מרומים — סדר ומנהגי טרוייש

* העתקתיו ברשיון אלמנתו היק שתחיה. ותוכן הכ"י עצמו אכתוב ברשימת הספרים הנמצאים באוצר הספרים לרי דוד קויפמאנז ז"ל הי"ל בקרוב.

ישכבר הרב ר' מנחם ב"ר יוסף חזון בן ר' יהודה חזון מטרווייש, שקבעם
 לאגודה אחת ר' יהודה ב"ר אליעזר שהיה תלמידו. ר' מנחם חי בימי ר'
 נתן ב"ר יהודה שסדר סדר תפלות ומנהגים לפי מנהג צרפת בחיבורו היקר
 ישנקר בשם מחכ"ם, והנה גם הוא עדיין בכתובים [ובע"ה אוצי"א בקרוב]
 [ע' אודותיו צונץ: Ritus צ' 202]. ואין כאן מגמתי לכתוב תולדות ר'
 מנחם, כי כבר עמדו גדולים וטובים והפיצו אור עליו. [שד"ל: הליכות
 קדם: צד 50; הריט"ל צונץ: Die Ritus צ' 28 וכו'; גראס: Gallia
 Judaica צ' 240] ולא באתי אלי להאיר על סדרו הנ"ל ולה"ל לכבוד
 אמור משה אריה בלאך שהדרכני בנתיב ההלכה ללכת באורה החיים.
 רק ארשום פה שמות גדולי חכמי הדורות הקדמונים המובאים בסדר טרווייש.
 להודיע קצת המקורות אשר מהם שאב בעל המחבר. רוב המאמרים מביא
 בשם אבי מורי והוא ר' יוסף ב"ר יהודה מטרווייש. [ע' אודותיו:
 Gallia Judaica גראס: צד. 240]; אליעזר מיפלג"י פרק
 א, פ"ז ז' וכו' הוא ר' אליעזר בלגנצי Beaugency [ע' צונץ. Z. G. 82,
 G. J. 115. גראס]: אור זרוע, אברהם ז' עזרא; חזני
 פרפניין [Perpignan פ"ו]; ר' יהודה מקשטיליה [= ר'
 יהודה הלוי], ר' משה [= הסלח, ר' משה ז' עזרא], סי מצות גדול
 מר' משה מקוצי טוב' כמה פעמים, סמ"ק, ר' נתנאל מקינון [= Chinon,
 G. J. 39. צ' 41. גראס: וכו'], סדר ק"א: ר' פרץ [בן אליה מקורביל];
 רש"י, ר' ת"ם, ובפיומים שהביאם הסדר ציינתי מקומם בצונץ-
 Litteratur-Gesch. והנה לפנך סדר טרווייש עם הערות ותקונים ומראה מקומות.
 וגם קצת הגהות המחכים נקבעות בתוכו כאשר מצאתי בכ"י והנה השואתי
 אותן עם כ"י המחכים אשר מצאתי גם כן בגליון כ"י הנ"ל.

סדר מרזייש.

השם יהיה לי לעזרה בהחילי לכתוב מנהגים וסדרים ישרים מיוסד הרב רבינו מנחם של"ה ציבור מעיר הקדש מרזייש, ובו תמצא קצת דברי הרב ר' נתן אשר יסד חיבור נאה הנקרא מחכים, והמה כתובים בהנהגות מכתובה דקה.

זאת תורת האדם השם על לבו העובר לפני בוראו ללומדו אך יעבדנהו ע"פ מנהג הישר של מרזייש ק"ק, וראוי להעתיק ספר זה לכל שליח צבור, פן ידמה לאיש רק ובור, ויחשב כגולם, וכחלום חולם, בעבודת הצור ב"ה, והנה הר"ר מנחם ש"צ ממרזייש יסדו להורות הפתאים עבודת הכורא יתברך למען לא (יהנו) [ישנו] בעומדם לפני ארון העולם ב"ה, כי אין מעמידין לפני המלך אלא מי שיודע במכסי מלכות.⁽¹⁾ והנה כתב הרב בראשית דבריו וז"ל: נדרשתי לאשר שאלוני דברים הרבי על מנהגי מרזייש בימי יומי אבי ז"ל שר התעודה הר"ר יוסף ב"ר יהודה ואשיב על הודאי ועל הספק ממנהגים חלוקים על כל דבר ודבר הנשאל וברוב דבריו אל יחדל פשע עכ"ל. ואני תלמידו יהודה ב"ר אליעזר אמרתי בלבי כל דבריו ותשובותיו ואמרי פיו הישרים ונכחים ולקבצם לאגודה אחת כל הסדר ולא אכלם בהלכות עבודה, והנה חלקתים ל"י פרקים. פרק א' פסקי דומרה; ב' קדיש, ג' תחינות, והוא רחום, אל ארך אפים, למנצה; ד' קריאת התורה; ה' הפטרות, ו' יהי רצון, יקום פורקן; ז' שיר מזמור, פ"טום הקטורת, במה מדליקין, אין

⁽¹⁾ שבת ל"א; וגם במחכים כ"ו פ' א'. ⁽²⁾ כך היא בהקדמת המחכים. ⁽³⁾ ובמחכים איתא וקידוש. ⁽⁴⁾ ורי ברכות פ"ג שאכל מתני ב'; תמן שמובירין עישיין אותו סניף וכאן שאין מוכירין את השם לא כ"ש. ⁽⁵⁾ ורי שם.

אונרו טקטן ומונט צידו ונטלים לעשרה ולא יאות עצדין, דחדא דס"ת עדיף ומונט, ועוד ונדלא קאזי קטן וס"ת עוטיין לניף וקאזי עוטיין [אותו] לניפא ונטלל דכל סד ומד דאפי נפטיה קאזי דעוטיין אותו לניף ואי לתפלה חטו ס"ת נצרה הוא. ונדיך לאוקוניי כדי להעניד על סאזי דס"ת עוטיין אותו לניף לעשרה ר' אליעזר [צטלטה ונעצקין] ר' אליעזר אונר צעשרה, ואם נתועטו ונעשרה וניי' ס"ת לפניהם ועוטי עגול, (6) וקטן לענין צרכת הנוזן כדאזי (7) צצראש' רצה: יש קטן וס"ת עוטיין אותו לניף ל"י, אך ונטוי' סם דדוקא לזיוון קאזי אזל לתפלה ולק"ש עד טיציא צ' טערות וסהיא דרי' חסי צר תחליפא דאזי זונקן אכלי' עס תחליפא אצא ולא זינג' עד דאיתנו צ' טערות היינו לתפלה אזל לנטרף לא צע' צ' טערות כדאונר צצראשית רצה: יש קטן ועוטיין אותו לניף ל"י הוי אונר לנצכת הנוזן אזל לק"ש ולתפלה אין עוטיין אותו לניף עד טיציא צ' טערות ונדקוני ליה לניף ונטוי' דאפי' להטרק בתפלה צענין עשרה אך סוגיא דעלונא לא כן עצדי. (8) עכ"ל ונחסי.

פרק א', פסקוי דזמרה: מזמור לתורה נהגו שלא לאמרה בימי פסח, לפי שאין מקריבין תורה בהן בזמן שבית המקדש קיים מפני החמין שבה, גם לא בערב פסח שלא למעט זמן אכילתו שהוא לילה ויום, והקישו לי אנשים להניחו מטעם זה ערב י"ה, ונר' דל"ד דהתם בפסח אין לו זמן אכילה אלא עד די ישעות מדרבנן ועד הצות מדאורייתא, אבל גבי י"ה יש לו זמן אכילה כל היום כולו והקדשים עיקר מצותי ביום, (9) ובשם הד"ר א"ל יעזר מפלאגי שמעתי כי ראוי להאמר גם בשבת מרוב שבה שבו, (10) ופתרון מזמור לתורה לשון הודאה הוא וע"ש הקרבן הוא נאמר, ואמנם שמעתי כי יש בו מ' תיבות כנגד מ' לחמי תורה מלבד ב' תיבות הראשונות שאינם מן

(6) ע' פרקי רבי אליעזר פ' ח' וע' ברא"ש בפ' ג' שאכלו ותוס' שם ד"ה ולית הלכתא. (7) בראשית רבה פ"ו צ"א, ג'. (8) סברת המחכים הביא מהר"ק שור' כ"ט בשם המחכים וע' בב' יוסף א"ח ס' נ"ה ושם ס' קצ"ט סברת הראשונים וע' במנהגו להרב אברהם ו' ירחי [דפוס בערלין תרש"ן] דין עשרה לתפ' ס' ע"ה ובמהזור ויטרי ס' ל"ט, פ"א ופ"ב. (9) ולפי מנהג אשכנז איא מזמור לתורה בערב י"ה וע' במגן אברהם א"ח ס' נ"א וברמ"א שם וס' תר"ד וכו'. (10) ועל זה חולק מהר"ם ב"ר ברוך שמביאו התשב"ץ ס' רל"ד [דפי' ווארשא תרל"ו], ולפי מנהג והראן ותלמסאן אומרים אותו עפ' בריה וי"ה [ע' במהזור שנדפס מהדש וויען שני תירחים חלק ב'], וגם ע' במנהגו ס' כ"א, שכתב בצרפת נהגו לדלג בשבתות וימים טובים מזמור לתורה לפי שאין מביאין קרבן תורה בשבת אבל בפסח וינציא וספרד אומרים אותו, וע' באבודרהם [דפוס ווארשא תרל"ה] צד 86; ובמה' ויטרי צד 61, וע' במהרי"ל [דפוס לכוב 1860] בסדר תפלה של פסח.

המנין. (מזמור לתורה) שמעה ה' צדק הקשיבה רנתי [מזמ' יז] אותו מזמור ליום הכסא בפסוקי דזמרא אחר סיום לדוד בשנותו וגו', כי בספר תילים תפלה למשה יהי נועם סמוכי' יחד, הלכך אין להפסיק באותו מזמור, וכן לדוד משכיל [מזמ' ל"ב] ביום כפור אחר סיום הלל הגדול לפני רננו צדיקים כי כה סדרם בספר תילים. (11) ויהי נועם: "א שאין אומ' אותו בשבת ראשון שאין בו ומעשה ידנו וגו' אמנם מנהגינו להזכירו.

מנהג מזמור שיר ליום השבת: מורי אבי ז"ל היה אומר פסוק זה גם ב"ש ונ"ט לדבריו כי י"ט נקרא שבת בכמה מקומות, שבת שבתון הוא (ויקרא כ"ג), וגם כי המזמור אינו מזכיר משבת יו"ט (12) ופתרונו כי גם ביום השבת טוב להודות אף כי יום עונג הוא כמו שאנו אומר' ואני תפלתי במנחה בשבת שאין אנו כשותי יין (כדאמ' בברכות שאמ' דוד אינו כשאר מלאכים) ופסוק דלע' מצ' כתיב יש יחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר (13) (תהלים ס"ט), ויש מדלגין פסוק' ראשון ואומ' מן טוב להודות ואילך, וראייה קצת יש לדבריהם שיש במדרש: אדם הראשון כיון שנכנס שבת אומ' מזמור שיר ליום השבת ומצינו באגד' שהשבת עצמו אומר כך כמו ששמעתי (14), ומ"מ נרא' דאין להקפיד לאומרו אעפ"י שני ליום השבת מ"ד אתהילה לדוד וכיוצא בהן. והאומ' מזמור שיר טוב להודות ומדלג ליום השבת אינו אלו' מועה, ועל פי המדרש שהבאתי ראוי לומ' ביוצר של שבת, ויום השביעי מושב וזמור כלומר הוא עצמו ואח"כ יפארו לו כל יצוריו לאל אשר שבת, ותפארת עטה ליום המנוחה.

פרק ב. קדיש נתקן לעולם אחר פסוקי דזמרה בתפלי' שחרית, אחר תהלה בתפלת המנוחה, בין במנחת תמיד בין במנחת תענית, אחר תהלה וסדר קדושה במנחת שבת ויו"ט ובנעילה, ויום כפור אחר קריאת התורה, על כן-הנהיג מו' אבי ז"ל שלא לעכב התפלה אחר קריאת התורה של מנחת שבת ושל מנחת תענית כי כמו שאין מפסיקין לפני קדיש של אחר קריאת התורה בשחרית כך אין אנו מפסיקין לפני קדיש של מנחת

(11) גם במנהג והראן ותלמי' אומרים מזמור יז ול"ב ב"ה אחר יושב בסתר וע' גם בנוסח ספרד שהביא האבודרהם. צ' 144. (12) עי' אבודרהם צ' 87, וז"ל: וגם בימים טובים נהגנו לאומ' שגם הם נקראו שבתון וכתב ר' סעדיה כי בימים טובים אין אומ' מ' שי ליום השבת, ועי' במהרי"ל (צ' כ"ד ע"א) שכתב ומתחילים ביום טוב טוב להודות. (13) נ"ל שזה שמכיא מכרכות (ד' ע"א) משובש ששם מדבר בענין אחר, ועי' במנהגו ה' שבת ס' פי שכתב שבשבת שבענו וסעדנו כהפצנו לכבוד השבת ואעפ"כ באנו להתפלל וכן מצ' במדר' תילים כתיב יש יחו בי וגו' אמר דוד לפני הקב"ה רבישע אין אומה זו כשאר אומות העולם ששותים ומשתכרים ואינם מודים לך ואעפ"כ ששבתי ושמחתי אני בא להתפלל לפניך וגו', ועי' בטור א"ח ס' רצ"ב. (14) בראשית רבי פרי' כ"ב, ופרקי דרי' אליעזר פרי' י"ט, ושחר טוב מזמור צ"ב.

הללו, כי גם הוא היה ראוי להאמר תיכף אחר קריאת התורה, אין מאחרי אותו כדי להתחיל בו תפלת המנחה לפי שאין שם בנתיים, אבל בשחרית אומ' קדיש תיכף אחר קריאת התורה ואחריו תהלה ואחריו קדיש הראוי, כלומ' לפני מוסף שבת וי"ט ור"ח: קדיש עד דאמירן, ובשאר ימים אחר תהלה וסדר קדושה: קדיש עם תתקבל.¹⁵) ויש מנהגים חלוקים ביום שמחת התורה בקדיש שאחר קריאת התורה, יש אומ' אותו אחר חתן תורה לפי שהוא סיום התורה, והעיקר לאומרו אחר חתן בראשית לפני המפטיר כמו בשאר יו"ט ומוסב הוא לכל הקריאות שנאותו יום בין לסיום התורה בין להתחילתם, וזהו להמנהג שהמפטיר קור' חובת היום, אבל למנהג שהמסיים קורא חובת היום ליכא כלל.¹⁶) קדיש עם תתקבל: לעולם כשייש מוסף אומ' תתקבל בקדיש שלפני התורה כי לשון תתקבל צלותהון מוסף ל"ה, וכשאין מוסף אומר קדיש עד דאמירן לפני קריאת התורה ולאחריה קודם תהלה, ולפני תהלה ביום שקורין בתורה, ודוחין תתקבל עד אחר סדר קדושה, ועל כן בפורים [לפני מגלת אסתר] ובט' באב לפני מגלת איכה וסדר קדושי אומר קדיש עד דאמירן, ולאחריהם בתתקבל, ומאחר להנהיג סדר שאר הימים, ואם ירצה ליומר קדיש בתתקבל לפניחם, ולאחריהם בלא תתקבל.¹⁷) ומאחר שביארתי כי תתקבל גומרת תפלת י"ה אין אומ' תתקבל לא בקדיש לנער ולא בקדיש אחר שיר השירים רות וקהלת ולא לאחר צדוק הדין ולא לאחר הרישה ולא בשום מקום רק אחר י"ה, אבל לאחר סליחות שהם כמו תפלת י"ה אומ' תתקבל, ויש ישאין אומ' אחריה תתקבל דלא חשיבו להו כתפלת י"ה, אבל לפני הסליחות אין אומ' תתקבל לכ"ע וגם לא קדיש אם לא התחיל פסוקים, כי קדיש לעולם אחר פסוקים נתקן כאשר פיר'. זמן קדיש אב ואם שהיא במקום קדיש לנער אין אומ' אותו בחנוכה בפורים ומוצאי י"ה ולא בחה"מ מפני זלויל מצות י"ט,¹⁸) אך כי יש מדרש שאומ' שהנשמות אינן שובתו רק בר"ח ובשבת. ונהגו בהרבה מקומות לאומרו י"ה חדשים ולהניח חדש אחד לכבוד המת דלא לאחזקי לרשיעא כי משפט רשעים לגיהנם י"ב חדשים, ואמנם שלה לי רבי פרץ

¹⁵ ע' במחזור וישרי ס' צ"ט, בבית יוסף א"ח ס' רצ"ב ובמגן אברהם שם שמביאים דיעות הראשונים לענין קדיש למנחה. ¹⁶ מנהגים שונים הו' בזה וע' בסמ"ג (דפוס וויניציאה ש' ש"ו) הלכות תפלה דף קיב ע"ב וז"ל ביום שמעמידן שני ספרי תורה קורין ז' בראשון ואומר קדיש והמפטיר קורא חובת היום בכמה מקומות, ובצרפת שביעי קורא חובת היום ואחר כך אומ' קדיש והמפטיר חוזר וקורא מה שקרא שביעי. וע' לקמן פרק ד': ¹⁷ ע' בבית יוסף א"ח ס' נ"ה, ובסוד א"ח ס' תקנ"ט; וע' במגן אברהם ס' תרע"ג שמביא מחלוקת הראשונים אם יאמרו קדי' שלם לפני קריאת המגלה או לאחריה. ¹⁸ הרמ"א ביורה דעה ס' שע"ז מבי' בשם ר"י מקורביל שהאבלים אומ' קדיש אפי' בשבת וי"ט.

וצ"ל תשובה מכתב ידו שהיה פוסק לאמרו י"ב חדשים לבנה וחי' ימים אשר שנת החמה יתירה על שני הלבנה ומניחים ג' ימים לכבוד חמת דלא לאחזוקי רשיעא, כי משפט רשעים לניהנם י"ב חדשי חמה¹⁹) וכן מוכח בפי' ר"ש יי' בפרשת נח, כי המכול התחיל ב"ז לחדש השני ויבשה הארץ במו' לחדש השני²⁰) ואין חילוק בין פשוטי' למעוברת לענין קדיש אב ואם.

פרק ג'. תחינות, והוא רחום, אל ארך אפים, למנצח: מר"ח ניסן עד ר"ח אייר, ומר"ח סיון עד שבועות, וס"ד נתן כתב ונוספין עליה' ערב פסח ומי"ה עד ר"ח מרחשון, וערבי רגלים בשחרית, בכל אלו אין אומי' תחינות, והוא רחום. ערב ר"ה וי"ה פלוגתא בתחינות ודובא דעלמא וגם בטרוי' יש נהגו שלי' לאמרו להנהיגם כשאר י"ט כי חשובים כרגלים.²¹) ליל ט' באב ובשחרית שלו אין אומי' תחינות, והוא רחום, משום דכתיב גם כי אזעק ואישוע סתום תפלת' (איכה ג' ח') ומחיש דסתום תפלת' א"י אומי' תתקבל במו' באב, ומנהיגו לומי' תחינות בערבי' חנוכה ופורים ובימים שלאחריהם ובל"ג בעומר ובמו' בשבט ישוא ר"ה לאילנות

אין לצור חוני' תחינות ונקטות ציוס צרית ויילה לפי שאין תחינות צדיים חלי' ונתוך לרה וצנונות ויילה כתיב טס חנכי על אנרתך, ואיחורו חנייה טנאורי' לאצרהס טסקולה כנגד כל חנרות טצמורה הי' חוני' צרית ויילה צריית צנונטי' תרי"ג. עם הנוטה עלונו וזה הטעם שאין חנו נופלי' על פנינו טצצמות וצ"ט וצרי"ח טסה יוני' ונטסה וטנוסה. עכ"ל חגי"ה. (**)

ובכ"ח בשבט שכלו בו הרוני ביתר גזירות חמי' אף כי עשאוהו ראשונים, חדיש הוא ולא פשט²²), ובמו' בשבט מנהג אישכנז²³) ונהרא נהרא כפשטי'. ובכל אלה אומרי' בהם למנצח, אבל יום מחרת הרגלים מפני אסרו חג ואחרי י"ה לפי ישויה י"ה ראוי להיות בו ימים לולי מפני טורה ציבור²⁴) ומי' באב דאית

¹⁹) עי' באורחות חיים (הוצ' מק' נרדמים) צ' 69 שכת' שאומרי' קדיש כל י"ב חדש; ובכל בו (מביאו הרמ"א ב"ד שעי') כתב שקדיש אב ואם י"ב חדש ועי' שם הרמ"א. ²⁰) בראשית חי' י"ד. ²¹) עי' בב"י אי"ה סי' קל"א. ²²) משובש וצ"ל ב"ט ו באב שנתנו בו הרוני ביתר לקבורה ושכלו בו מתי מדבר ונתבטלה גזירת המדבר; בי בתרא כ"א. ולפי מגלת תענית בטלה בכ"ח שבט ממשלת אנטיכוס. ²³) ב"י אי"ה סי' קל"א ובמנן אברהם. שם סי' ט"ז. ²⁴) עי' ב"מ ויטרי' צד 381 וז"ל שמעתי על הנאונים ר' יהודה בר ברוך ור' יצחק בר יהודה ז"ל שהיו מתענין ממחרת י"ה וכו' ועי' בספר פרדס של רש"י (*). המחכים מביאו בשם מהר"ם וכן נהגו עכשיו החסידים במדינת פולין. (**). כי ב"מ ויטרי' סי' תקנ"ג.

בתענית [דף כ"ו ע"ב] לא היו ימים טובים בישראל כמ"ו (בשבת) [כאב] וכיום הכפורים אין אומרים למנצה, אבל מחרת ר"ה אומ' למנצה ותחינות, ביום ברית מילה אין אומרים תחינות בשחרית דיום שמחה הוא דכתיב בה שש אנכי על אמרתך, ואפי' שהשמחה במעונו היה לן לברוכי או לא משום דאיכא צערא לינוקא, אך אומרים למנצה דכתיב ביה י' ענך ה' ביום צרה וצרה לינוקא איכא⁽²⁵⁾ ועוד שיש בה מ' פסוקים כנגד מ' חדשי עיבור לאשה⁽²⁶⁾ ופסוק ראשון אינו מן המנין, אבל לילה שלפני ברית מילה ולילה שלאחריה אומ' בו תחינות, יום קידושין בשחר אומ' בה תחינות דשח' לא יקדש, אבל ערב שכבר קדש אין אומ' בו תחינות. [אין אומר תחינות] בבית התנ"ך⁽²⁷⁾, אך המתפללים בבית הכנסת יאמרו תחינות לעולם בעוד שלא בא החתן שם, אבל למחרת בשחר בבית הכנסת דהיינו ביום כ' או כיום ה' אין אומ' לא תחינות ולא למנצה דיום שמחה הוא⁽²⁸⁾ אבל בערב אומרי תחינות שכבר עברה השמחה, והמתפלל בביתו או בבית הכנסת ביחוד משחלכו הצבור אינו מתבטל מתחינות מפני החתן והברית מפני שלא היה באותו מניין, ובכל אלה אומי אך אפי' אבל בשבת ב"ט וחנוכה ופורים אין אומי בהם גם אך אפי'ם. שבת וי"ט ור"ח וחנוכה מפני מוסף או מפני הלל, פורים מפני קריאת המגלה, אבל בפורים שושן וכן י"ד ומ"ו של אדר הראשון וכתב הר"ן אלז צונחט י"ד של אדר בעיבור או' בהם אך אפי'ם, ולא תחינות ככניסתם ולא למנצה, ובכל פעם שיתבטלו תחינות יבטלו והוא רחום.

פרק ד'. קריאת התורה: ת"ר משה רבינו תקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בעניניו של יום, בהלכות הפסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות החג בחג,⁽³⁰⁾ הלכך קורין בכל המועדים בענינם, בימים הראשונים של סכות קורין בפרי מועדים מן שור או כשב או עז עד בני ישראל וקורין בחובת היום בחמישה עשר; יום ראשון של ח"ה כהן

⁽²⁵⁾ כתובות ח'; מ' ויטרי תקינ', מנהוג ס"ם קב"ש, מהר"ל הלכות מלה וגו'.
⁽²⁶⁾ ועי' שוחר טוב (רוצי באבער) מומ"ו כי הערת ג'.⁽²⁷⁾ תשובת ר' נטרנאי מובא בב"י א"ח סי' קל"א.⁽²⁸⁾ מיירי כשבא החתן לבית הכנסת עי' בשיע' א"ח סי' קל"א ש' זהב סי' י'.⁽²⁹⁾ שיטת הר"ן (מגלה פ"ק אלף ס"ט) הא דקתני אין בין אדר. ראשון לאדר שני בארבעה עשר לבד מיירי, והכי קתני אין בין ארבעה עשר של אדר א' לי"ד של אדר השני. ולפי' כתב המחכים שבמנחה בפורים קטן יאמרו תחנו אבי הרמב"ם סבר ששוה התלמוד י"ד וגם ט"ו אדר ראשון לאדר שני ומתוך זה משמ' שא"א תחנון במנחת פורים קטן. ועי' בטוי א"ח סי' תרצ"ז בב"י.⁽³⁰⁾ מגלה לב. סמיני הלכות תפלה ד' קיג ע"א, ועי' בשיערי תורת התקנות חלק I שער א', ס"א.

קורא וביום השני, לוי וביום השלישי, ישראל וביום הרביעי, כי שלישי לא היו להביא שאפילו בחול קורין ג' הלכך יקרא לפניו, אבל הרביעי שמוסף לכבוד מוסף ישוב על העקב ויקרא ביום השני וביום השלישי שהם העיקר של יום, וכן כולם בכל יום; וביום ז' שהוא שביעי של ערבה הוא הושענא רבה יתחיל כהן למעלה וביום החמישי, לוי וביום השישי, ישראל וביום השביעי, רביעי וביום השישי וביום השביעי שהוא ספק של יום. והמעם שאין לעשות כסדר שאר הימים ולקר' פרשי שמיני עצרת שאין נכון הדבר לקרות פרי י"ט גמור בח"ה אילו דברי רש"י^(30a) אבל ריצב"א פיר' בתוספ' סוכה יראוי להנהיג להשווי' ז' של ערבה לשאר ימים ולעשות כולן כסדר הזה, יום א' כהן קורא וביום השני, לוי וביום השלישי, שלישי וביום השני, ורביעי וביום השלישי. וכן כולם זו שימת ס"מ ג'⁽³¹⁾ ופה בטרווייש נוהג' כדברי ריצב"א, ועתה לא ישתנה הסדר בהו' רבה. בשבת של חו"ה קורין ו' בראה אתה אומר עלי' עד לא תבשל גדי, ומסיים ומפטיר בחובת היום בשני ספיקי היום,⁽³²⁾ ומפטיר ביחזקאל ביום בא גוג, ובשמיני עצרת קורין מצות חוקים וכבוד אפי' אם לא יארע בשבת, פ' פרי עשר תעשר שכלולין שם מצות ומעשרות ובכוורות וחוקי שמיטה והענקת עבד ופתיחת יד לאביונים מפני שזמן אסיפה היא,⁽³³⁾ וקורין בחובת היום ביו' שמיני עצרת עד סוף הסדר. בשמחת תורה קורין וזאת הברכה ומסיימין התורה וחזור' ומתחילין אותה שלא יקטרג השמן לומי ישראל שמחים בשביל שסיימו התורה, וקורין חובת היום כדאמול.⁽³⁴⁾ בהנוכה, יום א' כהן קורא ביום כלות משה, לוי חצי נחשון, ישראל משלימו שהוא עיקר היום ויקרא בו חצי, [וביום השני] ישראל קורא נשיא של אחריו, וכן בכל יום הגה' הר"ן כתב ולא הפסיד הטלטי כאלס זו שימת ס"מ ג'⁽³⁵⁾ וכן נוהג' הקורא נחורה וכן בכל יום הטני יקרא צפרטי בטרווייש אבל במקום רבי היום והטלטי יעזר ויקרא צפרטה טלחכיו נתנאל מקיגון נהגו שאין וציוס הטוניי כהן ולוי גונליאל וישראל עונד חצי קורין רק בנשיא אחד, כהן חצי נחשון ונוסיס כל הטלטיס וכל לוי נשיא יום ביומו, והשלישי הסדר ונוסיף וכן נהעלותך עד כן עשה את חזור לאותו נשיא.⁽³⁶⁾ ובר"ה הנוכה על אודות חגיגת

^(30a) סוכה נ"ה. רש"י ד"ה אתקן אמיר ובתוס' שם, מ' ויטרי סי' ש"ף ובטור ובב"י תרס"ג. ⁽³¹⁾ ס"מ ג' שם. ומירו שם לא מובא זה בשם הריצב"א אל' בשם הרי' שמשון ברי' אברהם ובתוס' סוכה נ"ה הוא סתם תוס' ולא נזכר למי זאת סברתו. ⁽³²⁾ וכן פסק המנהיג וז"ל אך מנהג קצת צרפת וגו' עיקר שאין בכל הימים קורין אל' בי פרשיות. ⁽³³⁾ מנלה ל"א. מנהיג סי' נ"ב מ' ויטרי שפ"ד. ⁽³⁴⁾ ס"מ ג' שם, ואבודרהם צי' פ"א. ⁽³⁵⁾ ס"מ ג' שם, מ' ויטרי סי' רל"ט, מהרי"ל הלכ' הנוכה. ⁽³⁶⁾ וכן הוא באבודרהם צי' נ"ה, ס"מ ג' שם, טור או"ח סי' תרפ"ד.

ולנלאות עיסקי הגרות צטליהי חנוכה, והטעי' שקורי צפרי צהעלותך ונלא' חמוז לפי צמחוכי הנטיחים לא נוננה צצט לוי עוהס ונעלר צכעס אל' הקצ"ה אחריהס יתוננה צהעלותך חת הגרות והן גרות של חנוכה סנקצע ע"י חשוונא'י שהיה ונטצט לו,*) וונה ראו לקרו' צחנו' צפרי חנוכה הונצנה, לפי סגנונר' ונלאכת הונשכן צכסליו כדאית' צתנחוני' אוגר רצ סנואל צר נחוניי לני' חדשים נגונר' ונלאכת הונשכן חשרי וונרחשון כסליו, וצפסיקתא צונדרט וחסלס כל הונלאכה ונאלד עונקו ונחצנות' אל'ר חניאל צכ"ה צכסליו נגונר' ונלאכת הונשכן והיה ונקופל והיו יצראל ונחלונניס על ונשה לווי' לו לונה לא הוקס וינד סנואל דופי אירע צו והקצ"ה היה ונחצצ לערצ סנחת הונשכן צחדש סכולד צו י'חק צא' צניסן והוקס ולא לנגו' ארס עור על ונשה, ווי'נו לא הפסיד כ"ה כסליו חוה ומסלס אוגר הקצ"ה עלי לשלס וונה סילס חנוכה צית חשוונא'י. עכ"ל ונחכיס.**)

וכתב הר"ן דנפטיר צנירות זכריה צענין סקרא צו. ואס אירעו צ' סצחות צחנוכה סצת ראשונה ונפטיר צנירות זכריה וסנייה צנירות סלונה ויעס חירוס עכ"ל ונחכיס.

חוקת עד תמא עד הערב, בפ' החודש שביעי ומפטיר קורין בפרי החודש הזה לכם עד תאכלו מצות, ובכולהו פרישיות המפטיר אין לו לקרות ולהתחיל מן המקום שמתחיל השביעי ודיי לו לקרות ג' פסוקין, והכל כרצון החזון. ואם הל' ר"ח ניסן בשבת אין קורין רק עד בהכותי את ארץ מצרים לפי שאז חל פסח בשבת'

קורין בתמידין בפנחס מן צו את בני ישראל עד יעשה ונסכו, ובר"ח טבת פותחין בתמידין מפני שתדיר קודם ואין צריך לדלג ואמרת אליהם מפני שיש מקום לרביעי בנשיא היום אבל בר"ח אי מדלגים מפני שהרביעי הבא להכר מוסף ר"ח יתחיל ובראשי חדישיכם,⁽³⁷⁾ ואם הל' ר"ח טבת בשבת, תדיר קודם וקורין ה' בענין היום, ששי ובראשי חדישיכם, ושביעי ומפט' קורין בחנוכה, זו שיטת סמ"ג,⁽³⁸⁾ ופה בתרויש נהגו לקרות בתמידין בפרש' בפנחס מן צו את בני ישראל עד יעשה ונסכו גם כשחל ר"ח בשבת.⁽³⁹⁾ בפורים קורין מן ויבא עמלק עד סוף הסדר. בפ' שקלים בס"ת השני קורין שביעי ומפטיר ראש הסדר תישא עד נפשתיכם. זכור בפרי' זכור את אשר עשה עד סוף הסדר, פירי' אדומה שביעי ומפטיר קורין מריש

⁽³⁷⁾ טור או"ח ס' תכ"ג. ⁽³⁸⁾ סמ"ג שם, וכן הוא במנהגי ס' ק"ג והביא שיש מקומות שקורי' זו בענין היום והשמיני בשל ר"ח והתשיעי בחנוכה, עי' במהרי"ל הל' חנוכה ושעי' או"ח ס' תרפ"ד. ⁽³⁹⁾ ולפי מנהג אשכנז מתח' וביום שבת, עי' טור ס' תכ"ה.

* מנהגי ס' קמ"ז. (***) וכן מובא במ' ויטרו ס' רל"ש ועי' שם הערה ד', ובכתב יד מחכים איתא: ומה ראו לומר מזמור שיר חנוכה הבית בחנוכה לפי שנגמרי' וכו'.

וצריך להוסיף על משכו מן והיה היום הזה לכם לזכרון כדי להרבות מקום לקוראים ובי פעמים בענין אחד למה קורין, זו שיטת סמ"ג⁽⁴⁰⁾ אמנם פה בטרווייש נהגו לקרות תמיד מן החדש עד משכו אף כשחל פסח בשבת לפי שיש מקום לזי בפרשת משכו. בפסח: יום א' מן משכו עד מארץ מצרים לצבאותם. יום ב' מן שור או כשב או עז עד אל בני ישראל. יום ג' מן קדש לי כל בכור עד סוף הסדר. יום ד' אם כסף תלוה עד בחלב אמו. יום ה' מן פסל לך לוחות עד בחלב אמו. יום ו' מן מדבר סני עד לאזרח הארץ. יום ז' מן ויהי בשלה עד כי אני ה' רופאך, יום ח' מן כל הבכור עד סוף הסדר, וסימנא **משך תורא, קדש בכספא, פסול במדברא.** וקורין בחובת היום כבי ימים הראשונים בפר' פנחס בחדש הראשון, ומכאן ואילך קורין מן והקרבתם עד לא תעשו בין בחה בין כבי ימים האחרונים, ואם חל פסח ביום ה' קורין בשבת שהוא יום ג' ראה אתה אומר אלי שיש בכללם פסול לך וביום א' קדש, ביום ב' אם כסף, ביום ג' במדבר סני, ואם חל פסח בשבת מוספי בשבת ראשונה על משכו מן והיה היום הזה לכם, ובשבת שנייה מוספי על כל הבכור מעשר תעשר זו שיטת סמ"ג. גם פה בטרווייש נהגו כן כי אין מקום לזי בפר' כל הבכור. כמי באב כי תוליד בנים עד כל הימים. בכל תענית צבור קורא מן ויחל ע"פ מסכת סופרים זו שיטת סמ"ג, ושמעתי כי בהרבה מקומות נהגים לקראות בתענית ציבור כשחל ביום ב' או ביום ה' הפר' הקבועה לאותו יום לשבוע, ובכמה מקומות תקנת עזרא שתיקן לקרו' בתורה כבי או בה, ואמנם פה בטרווייש לא נהגו כן, ומ"מ כשהוא קצת י"ט כגון ברית מילה או יום נישואים איננו מקפיד להנהיג המנהג הראשון.⁽⁴¹⁾ בר"ה: ביום א' קורין ויי פקד את שרה עד ימים רבים. יום ב' והאלהים גסה את אברהם עד סוף הסדר: וקורין בשניהם בחובת היום פרי ובחדש השביעי, ואם חל ר"ה בשבת מוסיפין מן ויסע זו שיטת סמ"ג, ואמנם פה בטרווייש נהגו שלא להוסיף לפי שיש מקום לשבעה בפר' ויי פקד את שרה. ביום הכפורים קורין בשחרית מן אחר מות עד כאשר צוה ה' את משה, חובת היום ובעשור לחודש,

(40) סמ"ג שם וע' בשלטי הגבורים (רוף דפוס ווילנא) שמכאן סברא זו בשם מז"ה. (41) במנהגי הלי' תעניות סי' ו' ובמי וישרי סי' רע"א שהביא הרב ד' בכור שו"ר שכתב שלא לקרות בשחרית ויחל אלא בפרשות דיומא, וע' גם במהר"ל הלי' תעניות שחולק בין תעניות צבור לשאר תעניות. וע' בשערי תורת התקנות חלק I שער ז' סי' ל"ג:

ואם חל בשבת מוסיפי בפי שוחטי חוץ עד ונשא עונו זו שיטת סמ"ג, ופה בטררוייש נהגו שלא להוסיף כלל על פרי אחרי מות לפי שיש בה מקום לשבעה.⁴²) הנה נשלם סדר פרשיות מכל השנה ע"פ סמ"ג, ואך במקומות מועי' נחלקו בני טררוייש ואיש איש על הגלו חונה בתוך המחנה. כתוב בסמ"ג יום שמעמיד ב' ס"ת קורין ז' בראשון ואומ' קדיש, ומפטיר קור' בחובת היום בכמה מקומות, ובצדפת ז' שקורא בחובת היום ואח"כ יאמר קדיש והמפטיר חוזר וקורא ממה שקרא שביעי עכ"ל.⁴³) (כתוב בספר אור זרוע דצריך לזכור שלא יהיו מטפחות של ס"ת ושל נביאים וכתובים או של שאר ספרי' שעמנו מפני שפעמים אוחזים בה בשבת סביב ידיו בימו הקור כדאית' בפי בתר' דכלאים מטפחות הספרים אין בהם משום כלאים ור' אליעזר אומר ובידו פסק כר' אליעזר דאוסר.⁴⁴) ובטררוייש עיר הקדש יצאה מכלל מנהג צדפת כמנהג זה מאשר שאל השואל אם מכסי' ס"ת אחר הקריא' כשמחזירי' אותו לפני התיבה השבת' לו כי מורי אבי היה מקפיד בדבר אך היה אוחז בידיו המפה ונוטלו שמא יאחזינו ערום, וכל העם היה רואים את הס"ת כי מנהג הוא להראותו לעם, וכן היו עושים ביום שמחת תורה בהקהל להראות לעם גם הכת' וראו כי כל אנשים ונשים רוצים לראותו גם עתה מוציאין מעט מן הכתב לחוץ.⁴⁵)

פרק ה'. הפטרות: מנהגינו כשחל ר"ח בשבת להפטי' השמים כסאי' גם כשהיא בשבת ולמחרתאף על פי ששיטת הפסוק אינו כן לפי שכת' ביהונתן ויחי בחדש השני שהיה ר"ח בי ימים וכשחל ר"ח ביו' א' ולא ביום ז' אז מפטירין ביהונתן, בהנחה מפטירי' רבי ושמי' ובשנייה ויעש חירם מפני זכר המנורה שבה. ויקהל פקודי כשהם חלוקות מפטירין וישלח לויקהל, ויעש חירום לפקודי, וכשהם מחוברים מפטירין ויעש חירום דמיני' קא סליק⁴⁶), ומן תזריע ומצורע מנהג א"ו אבי זצ"ל להפטיר וארבעה אנשים לתזריע, ואיש בא למצורע, טהרת נעמן כנגד טהרת המצורע, כי וארבעה אנשי' לא שייכי כלל למצורע ואף כי ברוב חומשים נרמזו להיפך לא הנחת' מנהגו וכי' כשהן מחוברות דמיני' קא סליק. אחרי וקדושים מפטירי' הלא כבני כושיי' אתם לי בתמיני' וכי אתם כבני כושיי' והלא

⁴² סמ"ג שם. ⁴³ סמ"ג שם. ע' הערה 16. ⁴⁴ ע' באור זרוע הל' בית הכנסת ודברי קדושה ס' שפ"ו (צד 159) ⁴⁵ מנלה מ"א: כל האוחז ס"ת ערום וכו'. ⁴⁶ וכן הוא בהרמב"ם סוף סדר תפיל' כל השנה ובאבודרהם ד' כ"ב, אור זרוע הלכ' קריאת מועדים והפטרות סוף ס' שצ"ד. כבני א"ח סוף ס' רפ"ד.

הוצאתי אתכם מתחת ידי האומות והבדלתי אתכם מהם, (47) לבחומותי עוזי ומעוזי. לעולם הפטרות של כל השנה מעניין היום אך מן שבתות לפני מ' באב עד סוכות מפטירין לפי העת ולא לענין היום, תלתא דפורענותא מתחילות משבת פרי פנחס וכשמות ומסעי מחוברות יחד, וכשנפרדות ואז בפר' פנחס מפטירין ויד ד' אל אליהו שכת' בה קנאתי מעין פרש' פנחס בקנאו את קנאתי. והסימן דש"ה נר"ע אר"ק שד"ש⁽⁴⁸⁾ דברי ירמיהו, שמעו, חזון, נחמו, ותאמר ציון, עניה סוערה, אנכי אנכי הוא מנחמכם, רני עקרה, קומי אורי. ומסימן של שד"ש נחלקו רבי נסים ור"ת כי רבי נסים מפרש שי של שד"ש שובה, לפי שהוא שבת של ר"ה ודרשו ושוש אשיש לבו שבתות של אחר ר"ה. וכשאין שבת בין י"ה לסוכות שוש אשיש במילה; אבל ר"ת מפרש שין של שד"ש שוש אשיש שלפני ר"ה לאסמובי נחמתא לנחמתא ותתי דבמיבותא יחד אחר דר"ה דרשו בשבת שבין ר"ה ל"ה ושובה בשבת שבין יום כפורים לסוכות כי יפה תשובה קודם גמר דין ולאחר גמר דין, גם מפני ההג הסכות שנקרי ר"ה שני ולקחתם לכם ביום הראשון שהוא ר"ה למים הפטרי שובה נכונה לפני, וכשאין שבת בין י"ב לסוכות אז דרשו מקוימת בצום גדליה, ושובה בשבת שלפני יו"כ, ואין טעם נכון להפטיר שובה לפני ר"ה מפני שכת' בו תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגגו כי אין תרועה זו על ר"ה רק על קיבוץ גלויות ונחגו העם כר"ת ע"ה. כמ' באב מפטירים אסוף אסיפם בניגון דרשו ולא בניגון חזון יש עי^(48a), ובדרשו ראיתי מהוגנים שלא היה משנים נגינה משא' הפטרות רק יהיו מקצרים בה. ושמתח תורה מפטיר ויעמד שלמה דמינא קא סליק ורבי פריץ היה מנהיג מתחלה לומי ג' פסקוי מן ויהי אחר' מות מש⁽⁴⁹⁾. וכן אם אירע שוש אשיש שהיא הפטרי חתן או "כסאי" או "הונתן" בימי שבתות של חנוכה ופרשיו או בימי דש"ח נוע אר"ק שד"ש על פי התקנה לפני כל אחת מאלה מפטירין ג' פסקים מן שוש אשיש או מן כסאי או יהונתן, אך בפר' החדש אין צריך

(47) ולפי מנהג ספרד מפטירין ביחוקאל סי' כ', עי' באבודרהם דף פ"ב. ועי' בלבוש החור סי' תצ"ג. (48) עי' בפרדס לרשי' סי' י"א ובמחזור ויטרי סי' רס"ב ושם בהערה a"ק מביא כל המקומות השייכות פה, ועי' בתוס' מגלה ל"א ע"ב ד"ה, ראש חדש אב. (48a) ובמגן אברהם מובא שקורין אסוף אסיפם בניגון איכה; סי' תקנ"ט, ועי' במהרי"ל סי' הל' ט' באב שמפטי' אסוף אסיפם בניגון המקרא. (49) עי' במי ויטרי סי' תי"ח שמביא גם ר' יהודאי גאון שפסק בבה"ג שקורין תחלה ג' פסקים ביהושע, ועי' במגלה ל"א עי' א' בתוס' ד"ה: למחר קרינן, ועי' באור זרוע שם שמביא דברי הראשונים בזה.

להפטיר לא מן כסאי ולא מן יהונתן כי חדיש נזכר בהפטרי היום⁵⁰). ושוב שמעתי כי כתו בסדרים אחרים וז"ל כי מקלע ר"ח אלול בשבת מפטיר בכסאי ואז יצדפו עניה סוערה עם רני עקרה בשבת כי תצא. והפטי' שוש אישוי לפני כסאי ויהונתן ולפניה הפטרות מן חנוכה ופרשינו וניחמות עב"ל⁵¹). והדברים האלה נכונים בעיני ויש בהם טעם וממש, הרי סדר הפטרות מבואר יפה בדברים שיש ספק וגמגום, ואת הנותרות לא אמרח להזכיר כי ידועות הן וסדורות ברוב החומשים.

פרק ו'. יהי רצון, יקום פורקן: כלל הגדול מפי אבי מורי זצ"ל: לא נתקנו יהי רצון ויקום פורקן אלא במקום שאין קרבן מוסף לכפר, ועל כן ב"ח, ב"ש, ובחול המועד שהמוספין לכפר אין אומרי לא יהי רצון ולא יקום פורקן, אבל בשבת שבמוסף הוא עולה ולא באה לכפר אומי יקום פורקן בשחרית ויהי רצון במנחה⁵²). וגם כשחל בו י"ט לא פלוג רבנן ואומי אותם, וכן בשני בחמישי חנוכה ופורים תענית צבור שחרית אומי בהם יהי רצון שאין בה קרבן מוסף; אבל בכל תענית צבור בערבית, ובמי באב גם בשחרית, במנחה יום כפור שיש בהם הפטרות בעוד שאחזים את התורה אין אומי בהם יהי רצון, שנתקן לומי בשעת גלילת התורה, ובימים שאין בהם הפטרות גם לא יהי רצון כמו ר"ח וי"ח אומי בהן תחלה בשעת גלילת התורה בממס יהי רצון, ויא בהם תחלה בעמדה כמו בשני ובחמישי⁵³).

פרק ז'. שיר מזמור, פטום השמורת, כמה מדליקין, אין כאלהינו, ויתן לך: שיר מזמור אין אומרי בכל יום שיש בו מוסף ועל כן אומי אותו בפורים שאין בו מוסף גם כדי להזכיר מחיית עמלק⁵⁴) וכן בחנוכה ובשאר ימים שאין בהם מוסף. אף אין אומי בהם תחינות ולא למנצה. ובארץ הא

⁵⁰ לפי מנהג ספרד וקצת מנהג צרפת החתן קורא הפטי' שוש אישוי, ואית מנהגא שבשבת התן מפקין תרי ספרי וקרי' חד בעינא דיומא וחד בפר' התן דהוא ואברהם וקן. עי' בספר העתים מרי יהודה ב"ר ברזילי (הוצ' מי גרדמים) הל' ברכת ועונג שבת ס' קפ"ח ובאור זרוע. שם צי' 162. ⁵¹ עי' באור זרוע. שם. ⁵² וכן הוא במנהג רומי שאומי למנחה של שבת ויהי רצון בשעת גלילת התורה, וכן הוא במי ויטרי ט' קצ"ט ומיהו שיאמרו אותו בחנוכה ובפורים, עד עתה לא ראיתי בשום דוכתא. ⁵³ עי' בטור א"ח ס' קמ"ט, והעידני נהוג כן מנהג ספרד וגם במנהג החסידים בפולין.

⁵⁴ אית' במי ויטרי שיש קהלות שאמרו בפורים שיר מזמור שלא יזכה להלל (צי' 78) ושם: אין אומרי למנצה ושיר מזמור ביום שאין נופלים על פניהם כנגן חנוכה ופורים, ושם בס' רצ"ד כתוב וגם אין ליומר שיר מזמור לאסף ונרי שאומי שיר מזמור כדי לסמוך שיר ממפלתן של רשעים למגילה שהיא מפלתו של רשעים.

נהגים לומר בהנוכה מזמור שיר הנוכת הבית במקום שיר מזמור⁵⁶). ומועים העולם בכלל אחר שאומ' במקום הלל ומוסף אין אומר שיר מזמור והכלל אינו כן, כי הלל למה נזכר בכל מקום שיש מוסף יש הלל, משום שבת, ור"ה וי"הכפור שיש בהם מוסף בלא הלל ולא הזכיר הלל דאם כן לפי כולם אומ' בהם שיר מזמור כיון שאין בהם הלל ומוסף אל ע"כ הכלל הלל או מוסף והשתי הלל נזכר בגלל הנוכה ומוסף בגלל שבת ויו"ט ללמד שאין אומ' שיר מזמור וג"כ היה אומ' ר' אליעזר מפלאני⁵⁷ אבל פה בטרוויש נהגו לאומרו בהנוכה. פטום הקטרת⁵⁷ אומ' אותו בכל יום שהיה יום שעבר ראוי לפטום הקטרת בזמן המקדש, הלכך כמוצי שבת ויו"ט אין אומר' שלא פטמו בו את הקטרת גם בערב מ' כאב אין אומרים אותו בזמן המקדש היה קיים שלא נחרב עד יום המחרת לערב כמו ששנינו לעת ערב התיצו בו את האור וגם מפני שנקר' מועד שני קרא על י' מועד (איכה א' מ"ו). אבל כמוצאי מ' כאב אומר' אותו כי באותה שעה ראוי לפטום אם יבנה בית המקדש במהרה בימינו דקלישה ל' אבילות שהרי יושבים על האצטבאות,⁵⁸ וגם בח"ה אומ' אותו כי אינו אסור כמלאכה דאוריית' והיה ראוי לפטום הקטרת' ביום שעבר, וכ"ש הנוכה ופורים, אבל בערבי שבתות ויו"ט אף כי ביום שעבר היה ראוי לפט' אין אומ' אותו כי שעה אינה ראויה כי כבר קבלו עליהם שבת. במה מדליקין אומ' אותו גם כשחל י"ט ביום ששי וגם בליל יום כפור.^{58a} אין כאלהינו אומ' אותו במוסף בין בשבת בין ביו"ט גם בהושענא רבה, אבל אין אומ' אותו בחול המועד גם לא במוסף יום כפור כשחל בימי חול שממתינים לאומרו עד אחר מעריב, וכשחל בשבת אומר' אותו למוסף כדינו ולאחר מעריב אומ' ויתן לך כשאר מוצאי שבתות.⁵⁹ ויתן לך נתקן למוצאי שבת לכניסת

⁵⁶ עי' על מנהגי ארץ האי מה שכתב ד' קויפמאן וצ"ל Jew. Quart. Rev. 1892 IV. 20—63; וגם במנהג צרפת אומ' בהנוכה מזמור שיר הנוכת וכו' עי' במנהגי ס' ע"ו, ובספרד אומרים אותו במקום תפלה לרוד עי' בעבודתהם סוף סדר ה' הנוכה.

⁵⁷ עי' אדותיו בראשית דבר. ⁵⁷ טור א"ח ס' קל"ד והבי' שם ומ' ויטרי ס' ע"ו וכו'. ⁵⁸ תענית כ"ט. עי' א': ותשיעו סמוך לחשיבה הציטו בו את האור. עי' מח' ויטרי ס' רמ"ה; עי' בש"ע א"ח ס' תקנ"ט ס' ג'. ^{58a} עי' טור א"ח ס' ר"ע וכו' שם שמנהג צרפת ואשכנז שאין לומר במה מדליקין ביו"ט שחל להיות בשבת, ועי' במנהגי הל' שבת ס' ט' ובמ' ויטרי ס' קנ"ו ובאבודרהם צד מ"ד שהכל פסקו שאין לומר במה מדליקין, ומירו האבודרהם מביא מנהג ספרד שאומרים ביום; ולענין יום כפור עי' גם במהר"ל (ד' ס"ג): שפסק שא' אומר' ביום. ⁵⁹ ולפי מנהג ספרד ופרובנצא אומרים אותו בכל יום אחר תפיל' שחרית ובמוצאי שבת אחר מעריב עי' בסדור ר' עמרם גאון ר"ד ע"א ובטור ס' קל"ג ובמנהגי הל' שבת ס' ע"ה ובמ' ויטרי ס' צ"ט. וכו'

יום השבוע מפני פסוקי נחמות שבו, וכשי"ט גמור פסח או עצרת או סכות או שמחת תורה נכנס למחרתו כיום א' או יתבטל, כי י"ט של שמחה או נכנס ואין צריך לפסוקי נחמות, וכן כשחל ט' באב למחרתו כיום א' יתבטל מפני פסוקי נחמות שבו שאין ראויין להזכיר ביום אבל גדל כזה, אך לא יתבטל מפני ח"ה והנוכה ופורים ור"ה שחלים למחרתו כיום א' ולא מפני מוצאי יום כפור שחל להיות בשבת כי כל אלה אינם ימים טובים יודעים לענין ביטול כל מוצאי, גם מפני מוצאי יו"ט לא יתבטל כי ימי החול נכנסין וצריך לפסוקי נחמות וברכות.⁽⁶⁰⁾

פרק ח'. צדקתך, ויהי נועם: ידוע הוא כי צדקתך מתוקן לצידוק הדין מפני נשמות, ושמעתני כלל מפני חזני פרפיניין כל מקום שיש שיש אי"י אומ' צו"צ, כלומ' כל יום שיש בו ולמחרתו שמחה כגון ימים שאין אומ' בהם תחינות ויש בהם י"ט כמו פסח או עצרת או ר"ה או חנוכה או פורים אין אומ' צו"צ צדקתך וצדקתך צדקתך, כי אין נכון להזכיר דבר שהוא קבוע וזכר לצידוק הדין בעת שמחה,⁽⁶¹⁾ אבל שבת וחל למחרתו ט' באב אומ' בו צדקתך אף כי ט' באב הוא מימים שאין אומ' בו תחינות לפי שיום אבל הוא,⁽⁶²⁾ ואם ברית שחל בשבת או יום נישואים שחלו להיות ביום א' אינן קרויין שמחה לבטל צדקתך לפי שבימי החול אומ' בהם תחינות לערב, אך יום נישואין שחל בשבת אי' אומ' צדקתך אף כי בימי החול או אין אומ' תחינות לערב, לפי שאומ' אישר בר א בסעודה שלישית והרי יש כאן שמחה וגם שמחה אחרת לבוא במוצאי שבת שמזמרין לפני חתן וכלה ומשמחין אותן, ואותה השמחה קורין צי"מ נ"א בל"ז,⁽⁶³⁾ ואין מבטלין צדקתך בשבתות של ר"ה ניסן אף כי

⁽⁶⁰⁾ ע' במנהיג הלבי שבת סי' ע"ה ובמי ויטרו סי' ר' ור"א, ועי' במהרי"ל הלבי שבת שבת" כל מוצאי שבת שאינו יום טוב אומרים ויתן לך גם במוצאי יום כפור בשבת. (צד מ' ע"ב) ובמנהג ספרי ליתא.

⁽⁶¹⁾ פרפיניין=Perpignan, ועי' במי ויטרו סי' ר' הערה סי' שהביא כל השייך לענין זה. והביא כל הגאונים שאמרו בכל יום שאומ' בו הלל אי' במנחה צדקתך לפי שההלל הוא על השמחה וצדקתך הוא לשון צער כמו צדוק הדין, ועי' באור זרוע הלי' מוצאי שבת (צ' 47).

⁽⁶²⁾ ע' במהרי"ל ה' ט' באב שכתב אם ט' באב ביום א' אין אומ' צו"צ בשבת במנחה וכן הוא במרדכי מאבי"ה משום דמתקרי מועד, וכן ברוקח רנ"ה, במהרא"ק כשחל ט' באב ביום א' אומ' צו"צ להצדיק על הרע והטוב אבל כשחל בשבת עצמו אין אומ' צו"צ דאיקרי מועד וכו' ומהרי"ל לא אמר צו"צ גם כי חל ט' באב ביום א' (צ' מ"ט. ע"ב).

⁽⁶³⁾ ע' דעות הראשונים והאחרונים בזה הענין אם מקרי שבת פנים חדשות בשערי תורת התקנות I. מחב' שניה (פרעמיסלא תרמ"ד) צד 194 והלאה, ומלת צי"מ נ"א לא ידעתי.

אין אומי בהם תחינות כי כל מה שביארתי אינה אלא משום שמחה וי"ט והרי אין בהם י"ט; ⁶⁴) גם לא יתבטל צדקתך משום מ"ו באב לפי שאינו י"ט מפורסם לכל. הרי לך ע"פ הכלל שאין אומי צדקתך בשבת שחל ר"ח למחרת, וי"א אומי בו מעם אחר, שהנשמות שוכות בר"ח ⁶⁵) והאומי בן תמו' כשחל ר"ח ביום ז' ולא ביו' א' למה לא אומי בו צדקתך הרי נכנסות הנשמות כדון ביום א', ולפי הכלל נחא; ועוד י"א בו מעם אחר לפי שיש בהלל לשון צידוק הדין חנון ה' וצדוק וגו'; וי"א שהנשמות מתנחמות על שאינן שוכות למחרת ביום א' שכתוב והיה מידי חדש כחדשו וגו' ומאותו ר"ח שחל להיות בשבת אין להם ויתרון מנוחה והקב"ה יית וי"ת מתני' להם שישבתו גם למחרת. ⁶⁶) ופה בטרווייש נהגו ע"פ הכלל כמו שכתבתי, ונהוג העולם לאומרו אם לא שקראו הלל בו ביום או למחרתו אם לא שחל פורים למחרתו והכל כמנהג המדינה. ⁶⁷) והי נועם: כלל כל זמן שיש י"ט בשבוע הבא דאסור במלאכה דאוריית' כגון ג' הגלים וימי' הנוראים בין בתחילת השבוע בין כאמצע בין בסוף אין אומי והי נועם במוצאי שבת שלפניו כי ו' של ומעשה ידינו רמו שיחא כל שישת ימי השבוע הבא בלי איסור מלאכה דאורייתא, ⁶⁸) אבל מפני הנוכה ופורים ומ' באב ויום המחר' דרגלי' וכיוצא בהם לא יתבטל, גם לא מפני ר"ח שלא אסור במלאכה רק לנשים מדרבנן לפי שלא פקדו נזמיהן בעגל כמו שכתב בת ש"ב"ן, ⁶⁹) אבל במ' באב יתבטל לפי שנאמר על בניין המקדש לא יאמר על חורבנו, ⁷⁰) גם ממע' שמנח"י בו ויתן לך שהם

⁶⁴) ומהר"ל כתב כלל לצדקתך במנחה: כל שעד שאם היתה אותה מנחה חול ואז לא היו אומרים תחינה גם עמשו באות' מנחה אין אומרים צ', ולפי זה גם בימי ניסן א"א צ"יין (הלכו ר"ח).

⁶⁵) מקור המאמר בפסיק' רבתי א' שכתב שראשי החדשים שקולים כנגד המיעדות והשבתות . . . שני' והיה מדי חדש בחדשו; וכאשר שוכות הנשמות בשבתות כך שוכות בר"ח, ובזהר איתי' בהרי' כמה פעמים (וזה' בראשית דף ס"ב ע"ב תוס') ווי' לון כד יפקון מהאי עלמא וכו' כד יתמסרון בידא דדומה ויתוקדון בנורא דדליק ולא יפקון מניה בר בריש ירחו ושבת' כד"א (ישע"י ס"ו כ"ג) והיה מדי חדש וגו', ועי' זוהר פ' פרש' שלח לך דף קנ"ט ע"ב וכו'.

⁶⁶) ועי' גם בפ' קמחא דאבישונא במחזור רומי גבי צדקתך שכתב כזה. ⁶⁷) עי' הערה 61.

⁶⁸) עי' בס' ר' עמרם ג', ובפרדס רדש"י סוף ס' ד' ובמ' ויטרי ס' קמ"ט, ובטור א"ח ס' רצ"ה, ובאבודרהם נ' ע"א וכו'.

⁶⁹) עי' בטור א"ח ס' תי"ז, ובתשב"ץ ס' פ"ח סוף הסימן מצאתי אבל אנשים בר"ח לא, וצ"ל נשים.

⁷⁰) עי' בקינה לליל ט' באב שחל במוצאי שבת שמתח' אך מפי בן ובת, ויהי נועם שבת במוצאי שבת, שבת המקדש שהי' נועמו של הקב"ה נחרב במ"ש כמאמר ז"ל שבמוצאי שבת נחרב הבית. ועי' במהר"ל דף נ' ע"א.

פסוקי ברכות ונחמות, וי"א בו ויהי נועם בלחש. וכאשר יתבטל ויהי נועם יתבטל גם סדר קדושה,⁽⁷¹⁾ ואז אומי קדיש שלם בתתקבל אחר י"ח ואחריו ויתן לך קדיש לנער מלבד ט' כאב שאין אומי בו גם ויתן לך כמו שפ"י למעלה.

פרק ט': ימים הנוראים ככללן ר"ה וי"ה ועשרת ימי תשובה; אעתיק סדר סליחות לבד וסדר קרובין ותפלות לבד. מנהג הוא ברוב מקומות כשחל ר"ה ביום ה' או ביום ו' עומדים לסליחות מרם יאר היום ממוצאי שבת שלפניו, וכשחל ר"ה ביום ב' או ביום ג' עומדים לסליחות ממוצאי שבת שלפני פניו וכן בכל יום עד מוצאי יום הכפ"י חוץ מבי ימים הכסא ושבתות.⁽⁷²⁾ כבא אדם אל אהל מועד יתחיל שומע תפלה וגוי (תהלים ס"ה ג), יבא כל בשר להשתחוות לפניך ה' (ישעיה ס"ו כ"ג), לפניך ה' וגוי וכאן ראוי לומר ה"ג השתחויות שכתב דוד בספר תהלים כנגד י"ג פרצות שנעשו בחיל⁽⁷³⁾, והנה לפניך ע"פ הסדר שהם בספר תהלים ואני ברוב הסדרך אבוא ביתך אשתחוה וגוי (תהלים ה' ח'), זכרו וישובו אל ה' כל אפסי ארץ וישתחוו לפניך כל משפחות וגוי, אכלו וישתחוו לך כל דשני ארץ לפניו יכרעו כל יורדי עפר וגוי (שם כ"ב כ"ח, ל'), הכו לה' כבוד ישמו והשתחוו וגוי (שם כ"ט ב'), כל הארץ ישתחוה לך ויזמרו לך זמרו שמך סלה (שם ס"ו ד'), כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו וגוי (שם פ"ו ט'), כואו נשתחוו ונכרעה ונכרעה לפני וגוי, השתחוו לה' בהדרת קודש חילו וגוי (שם צ"ו ט'), יבושו כל עובדי פסל המתהללים באילילים השתחוו לה' כל הארץ, רוממו ה' די והשתחוו להר קדשו וגוי (שם צ"ט), נבואה למשכנותיו ונשתחוה וגוי (שם קל"ב ז'), אשתחוה אל היכל קדשך וגוי (שם קל"ה ב'), נשלמו י"ג ההשתחויות וראוים הן לומר בכל יום אחר ג' פסוקים ראשוני וגם אותו שתיקן פסוקי שומע תפלה כתב י"ג פסוקין כנגדן ומנהג בהשתחויות שומע תפלה לפי שכתוב בו יבואו, גם כן מנה יבא כל בשר להשתחות לפני ה' והוא סוף פסוק והיה מידי חדש בחדשו, גם מנה לפניך יי אלהינו ואינו פסוק בלי מקום, גם מנה כואו שערינו בתודה וגוי (תהלים ק' ד'), לכו נרננה וגוי נבא

⁽⁷¹⁾ מידה לפי מנהג ספרד מדלנים ויהי נועם זולתי פסוק אחרון ואומרים סדר קדושה. עי' במנהגי הלכות שבת ס' ס"ה ובטור ס' רצ"ה.

⁽⁷²⁾ עי' בטור א"ח ס' תקפ"א וגוי.

⁽⁷³⁾ תמיד פרק ב' משנה ג', ורושי שקלים פ"ו הלכ' ב'.

בגבורות (שם ע"א מ"ז) אין בהם פסוקי השתחויות ישרות יותר משבעה וישמונה, לאחר שהשלים ה"ג השתחויות אומי לכו נרננה וגוי כו'א וש עריו וגוי נודה, נבא בגבורות, נקדמה, נהללה, ותיטב ליי, כי גדול אתה, כי אל גדול, כי גדול הש' וכי וי"ב פסוקי, ולעולם אחר סליחה ופזמון אומי אל מלך יושב וגוי ולפניהם אומי הטה אלהי אונך וגוי ואלהינו ואלהי אבותינו, וזה הסדר נכון: מתחיל פתיחה ואחריה פזמון, סליחה ופזמון ועת לקצר ועת להאריך, ולכל הפחות אומרים י"ג מדות. והמרב' בפזמוני' הרי זה משובח, כי הלשון צה מאד מרי יהודה מקשטיליא או מאבן עזרא או מן מש"ט^(73a), ובסליחות ובפזמוני' היה עיקר, ובחרוזות גבירול, ובאהבות קשטיל"י, ובאופנים אבן עזרא; לאחר שהאריך כרצונו יאמר תוכחה ואח"כ עקדה לפני הזכרונות—לשון נופל על הלשון זכור ברית אברהם ועקדת יצחק וגוי—ואחרי הזכרונות חטאנו צורינו, וידוי ג"פ, קדיש בלא תתקבל.

פתיחות: ה' אלהי צבאות יושב הכרובים⁽⁷⁴⁾ ראוייה לאומרה בכל יום, איך אפתח* מנהג לאומרו בין כסא לעשור, נורא בעליונים⁽⁷⁵⁾ לליל כפורים, אני ברוב חסדך⁽⁷⁶⁾ גם היא ראוייה בפתיחה, בלבב בר⁽⁷⁷⁾ פזמון הוא ופתיחה לשחרית יום כפור, ואחר כל פתיחה יאמר כי על רחמיך, אל ארך אפים וכל הסדר. תוכחות: יצרי ראשית צרי⁽⁷⁸⁾ אל בית המלך⁽⁷⁹⁾ שני חי⁽⁸⁰⁾, יצו האל⁽⁸¹⁾ אויל המתעה⁽⁸²⁾, אנקת אסיר⁽⁸³⁾, שוכני בתי חומר⁽⁸⁴⁾ יחידה עקיבך⁽⁸⁵⁾ מנויה וגמורה⁽⁸⁶⁾ הנשמה לך⁽⁸⁷⁾ הן יצורי פיתני⁽⁸⁸⁾ יצרי מאד הריעת⁽⁷⁹⁾ אין מלה בלשוני⁽⁹⁰⁾ אל היכל צבא רומה⁽⁹¹⁾ יעזוב רשע נתיבתו⁽⁹²⁾ להודות באת⁽⁹³⁾.

עקדות: אמונים בני מאמינים⁽⁹⁴⁾ אהבת עזוז ותומך

(73a) זה ר' משה'ן עזרא ע' אודות סליחותיו צונץ: Literaturgeschichte der synagogalen Poesie צד 202, ולאנדסהוש: עמודי עבודה צ' 239; וצונץ Die Ritus צ' 111, וזה המאמר מביאו צונץ Ritus: 134 וכתב: die Menachem aus Troyes anführt, stimmen grossentheils mit den franz. Machsor und Machsor Burgund.
 (74) צונץ Literaturg. צ' 222, * שם 205, (75) ידוע, (76) שם 221; (77) שם 413, (78) שם 414, (79) שם, (80) שם 412, (81) שם 413, (82) שם 436, (83) שם 413, (84) שם 412, (85) שם 410; (86) ל"מ (87) שם 504, (88) שם 222, (89) שם 400, (90) שם 414, (91) שם 399; (92) שם 222, (93) שם 413, (94) שם 239.

חכה, ⁽⁹⁵⁾ ה' אורי וישעי, ⁽⁹⁶⁾ תומת צורים, ⁽⁹⁷⁾ אם אפס רובע
הקן, ⁽⁹⁸⁾ אברם הוא אברהם, ⁽⁹⁹⁾ אז בהר המור, ⁽¹⁰⁰⁾ אל הר
המוריה, ⁽¹⁰¹⁾ שמך נורא הרביעית קדש, ⁽¹⁰²⁾ את הברית
לנעילה, ⁽¹⁰³⁾. זכרונות; אבדנו אשמתנו, ⁽¹⁰⁴⁾ אדון רב העלילה, ⁽¹⁰⁵⁾
וי"א אדוני האדונים ⁽¹⁰⁶⁾ יה איום, במקום זכרונות; חטאנו: אודה
על פשעי, אז קשתי וחרבי, ⁽¹⁰⁷⁾ אשמו אליך עוזנו, ⁽¹⁰⁸⁾ יסוד
ר"ת ז"ל; יושב בגבהי, ⁽¹⁰⁹⁾ אלה אזכרה, ⁽¹¹⁰⁾ אבותי ברבת
ריבם, ⁽¹¹¹⁾ אלהים ממכון שבתך, ⁽¹¹²⁾ ליום כפור: אביע כתם
עוני, ⁽¹¹³⁾ אותך אדרוש, ⁽¹¹⁴⁾ לליל כפור: (אבל זרענו) ראוי לומר
בכל יום בודוי אבל אנחנו חטאנו. סליחות ופזמונים לילה: ישן
אל תהרס, ⁽¹¹⁵⁾ יומם עינינו תלויות, ⁽¹¹⁶⁾ עבד לילה, ⁽¹¹⁷⁾
חרדתי ופחדתי, ⁽¹¹⁸⁾ באשמורת הבקרה, ⁽¹¹⁹⁾ פזמוני יום לפני
זכרונות: באשמורת הבוקר, ⁽¹²⁰⁾ חוקר הכל וסוקר, ⁽¹²¹⁾ שחר
קמתי להודות, ⁽¹²²⁾ שחר קמתי וגם נכלמת, ⁽¹²³⁾ בניגון
אנקת אסיר, שופט כל הארץ, ⁽¹²⁴⁾ גם אלה נכונים לשחרית יום
הכפור, ראש אשמו אקרא, ⁽¹²⁵⁾ אין מי יקרא בצדק, ⁽¹²⁶⁾ י"א
אותה לפני ר"ה לפי שיש בה שוקדים היום בצום, הורית דרך תשובה, ⁽¹²⁷⁾
את ה' בהמצאו, ⁽¹²⁸⁾ אשת חוה אל היכל קדשך, ⁽¹²⁹⁾ ראויות בן
כסא לעשור. לעולם ערב י"ה מנהג לקצר בסליחות ופזמונים ואין אומ'
רק ה"ג מדות עם תוכחה ועקידה זכרונות וחטאנו, ורגילות הוא לומי אלה
אזכרה, וידוי פעם אחת, ולאחריו מיד משיח צדקך וידלגו אשמנו,
תנוח צרות עד סוף העניות, וטרם יאמר קדיש ישבו החזון והקהל
ואומי החזון מהי ומסי עד גמירה בשביה וחזר החזון ואומי מרן
דבשמיא עד דלא נהדר ריקם מקדמך ואומי יחד תפלה תקח
עד לפני תיכנס מדת הרחמים, מכניסי רחמים, משימי עי
תפלה, מכניסי דמעה, הזכירו עד למשל ולשנינה, מהר
ענינו עד משיח צדקך ועמך, מתרצה ברחמי מתרצה
בתפלה, שומר ישראל, שומר גוי קדוש, שומר גוי אחד,
אבינו מלכנו חננו וכי' עד והושיענו קדיש שלם. לליל כפור

⁹⁵ שם; ⁹⁶ שם 400, ⁹⁷ שם 240, ⁹⁸ שם 278, ⁹⁹ שם 328,
¹⁰⁰ שם 411, ¹⁰¹ שם 249, ¹⁰² ל"מ, ¹⁰³ שם 249, ¹⁰⁴ שם 182,
¹⁰⁵ שם 286, ¹⁰⁶ שם 224, ¹⁰⁷ שם 234, ¹⁰⁸ שם 267, ¹⁰⁹ שם 400,
¹¹⁰ שם 398, ¹¹¹ שם 245, ¹¹² שם 286, ¹¹³ שם 221, ¹¹⁴ שם 287,
¹¹⁵ שם 224, ¹¹⁶ שם 254, ¹¹⁷ שם 413, ¹¹⁸ שם 345, ¹¹⁹ שם 399,
¹²⁰ שם 396, ¹²¹ שם, ¹²² שם 412, ¹²³ שם, ¹²⁴ שם 312, ¹²⁵ שם 222,
¹²⁶ שם 234, ¹²⁷ שם 241, ¹²⁸ שם 245, ¹²⁹ שם 221;

אומי בית יעקב, לכו נרננה, בואו שערינו, נודה, נבוא בגבורות, נקדמה, נהללה, ותיטב ליי, לך הי הגדולה, דרשו הי ועוזו, התהללו בשם קדשו, לא בחסר, דלתיך דפקנו, מלפניך וכל גי אלה אינם פסוקי, שומע תפלה, יבא כל בשר לפניך, היג השתחויות, וחזי לומי הפסוקים בשלא אמר כי גדול אתה, כי אל גדול, גדול הי והולך וגוי הפסוקים, לך הי הצדקה ולא יאמר לא בחסר דפקנו דלתיך, מלפניך, כי כבר אמרם, אלהינו בושנו ונכלמנו, (אלהינו ואלהי אבותינו) פתיחה נורא בעליונים, ויאמר מן הפסוקים כרצונו ונאזיה מקום שירצה ופזמן יוצר עם אביון;*) סליחה: אתה חלקי, (180) בליל כפור ועשור, (181) דרכך אלהינו, ויכליל בו מקצת היג מדות אם ירצה אל כפים נשא, (182) ללכת אל בית הנאהבי פזמן שכתוב בו בערב היא באה ובבקר היא שבה, (183) וחתום בו אברם, פזמן אחר מקשט לליין: משתחיים להדרת קדש, (184) ומסופים להתחיל ישראל משתחיים לקיים חתימת יהודה, אחר גמר היג מדות יפסוק ישראל אב לרחם, יצוה אל חסדו ואם ירצה יאמר אדון דין אם ידוקדק, (185) ואם עת לקצר יאמי תוכחה האל או שוכני בתי חומר. עקידה: אהבת עוזי או אם אפס רובע הקן. זכרונות: אשמתינו או אבינו חטאנה אותך אדרוש וידוי וגומר תפלתו. תקנתי לליל כפור סליחות ופזמונים הראויים, אבל לתפלת י"ה שחרית מוסף מנחה ונעילה הכל תלוי ברצון החזון, ואמנם אזכיר את הראויות ליום לפי העת, היג מדות יאמר מאחד אויבי או מני או מדי סליחות אם ירצה לפי העת אם עת לקצר או עת להאריך. לשחרית בלבב בר לפתיחה, אני ברוב חסדך או איך אשא ראשי, לשחרית גם למוסף שופט כל הארץ, שחר קמתי וגם נכלמתי בניגון אנקת אסיר, יה רום ותחת קונה, (186) מכאן ואילך ראויות חן לכל תפלות כל שיש בה הזכרת תענית ויאמר תחדות דוג' דובר, (187) יום כפורי זה, (188) אשד לויס והדבה, (189) אפסו אשיס, (140) יערב חין ערבנו, (141) אפס מזיה, (142) יה אוים; לזכרונות: אשמתינו, אודה עלי פשעי, למוסף: יוספים שרי קדש, (143) אם יום שבת וכפור שתיהן לשבת וכפורי אשפוך שיחי, (144) אל דביר קדשך, (145) יערב מיעוט דמ, (146). כתוב

(* ל"מ. (180) שם 245, (181) שם 221, (182) שם 392, (183) ל"מ, (184) שם 414, (185) שם 257, (186) שם 400, (187) שם 246, (188) שם 396, (189) שם 221, (140) שם, (141) שם 232, (142) שם 238, (143) ל"מ, (144) שם 239, (145) שם 685, (146) שם 400.

בסופה אשר עבר על פניו ויקרא, ואומי אחריה אזכרה אלהים
 ואהמיה, ⁽¹⁴⁷⁾ כשהיא עת לקצר אדוני האדונים. לזכרונות:
 אשמתינו; יושב בגבהי מרומים לחטאנו. למנחה פתיחה:
 אינכה אפצה פה, ⁽¹⁴⁸⁾ קראתי מצרה ⁽¹⁴⁹⁾ שיש בה אולי
 אנפרה פניו במנחה, תוכיחות, עקדות, זכרונות, אשמתינו,
 אבותי כרכת ריבם ⁽¹⁵⁰⁾ לחטאנו, וטרם יכלול י"ג מדות בבי סליחות
 או בני או כדי הכל לפי העת. לנעילה רוב קביעות אחר היום, ירצה
 צום עמך, ⁽¹⁵¹⁾ לך הי צדקה תלבושת ⁽¹⁵²⁾ יום יום ידרשוך, ⁽¹⁵³⁾
 בנשף קדמתי, ⁽¹⁵⁴⁾ יושב משמים, ⁽¹⁵⁵⁾ ואם ירצה לקצר יכלול י"ג
 מדות בהיום יפנה תוכיחה: אל היכל. עמידה: את הברית שיש
 בה בתפלה רבועה, זכרונות: אדון רב העלילה, ⁽¹⁵⁶⁾ חטאנו:
 אלה אזכרה, ועת לקצר היא מפני חולים ויולדות תינוקות מניקות
 ועוברות מפני טורח ציבור, וכל אדם לא יהיה באוהל מועד אם אינו יודע
 ספר ורגיל ובקי לברר את הראויות לפי ידיעתו ולא לקבוע חובה לומי
 אילו ולא אילו אם לא שהן קבעו לאותה תפלה.

סדר קרובין ותפלות לריה: ליל ראשון למעריב: אמוני נבונים,
 ליל שני מלך אמיץ כה, וכשחל ריה בשבת יש מחליפין לפי שיש
 באמוני נבונים היוי תקי וני דאיצטריך כי אין אומי בשבת רק כי
 חרוזות ראשונות ואף כי אומי בתקעם בי"ח איתנים אין לחוש
 כיון שאי מזכי תקיעה בהדיא על יום זה שהוא שבת כי תוקעים ביום
 כי שהוא ירח איתנים, גם אין לחוש במה שאומי הריעו לפני מלככם
 כי כמו כתוב במלך אמיץ כח: בתקוע שופר אנוהובחיל ⁽¹⁵⁷⁾.
 יום ראשון בשחרית: נשמת, קדיש וברכו בניגון י"ט וכן בליל כפור
 וביומו, כי ריה וי"ח חשובים כרגלים, אבל לא כיכ בהרמת קול, מלך
 אזור גבורה, כבודו אהל, אומי מיד והאופנים כי שהוא מדבר
 מעניינו של יום שיש בו ברעש גדול וכן ביה, ואין אומי באילו הימים
 והחיות ישוררו אלא בימים שהאופנים לשירה כאופני הרגלים וכיוצא
 בהם. פותחים שערים, ארעד ואפחד, את חיל, אל נא תעיד
 ותריע, אהדת ממלכה, וי"א עוד אחנג, שמדבר מיום הדין,
 אעפ"י שהורדי ואומי אותו למוסף, שאין לו דוגמי יום שני אם לא שיאמרו
 שבתו וראתי ואינו נכון, אם אשר בצדק ואין לו דוגמי בשאר
 תפלות, הסכת וי"א הסכת קודם אם אשר בצדק, אאפיד, מלך

⁽¹⁴⁷⁾ שם 338, ⁽¹⁴⁸⁾ שם 295, ⁽¹⁴⁹⁾ שם 413, ⁽¹⁵⁰⁾ שם 245, ⁽¹⁵¹⁾ שם 348,
⁽¹⁵²⁾ שם 235, ⁽¹⁵³⁾ שם 287, ⁽¹⁵⁴⁾ שם 413, ⁽¹⁵⁵⁾ שם 396, ⁽¹⁵⁶⁾ שם 286, ⁽¹⁵⁷⁾ ע'
 במחזור ויטרי סי' תנ"ה ותנ"ו.

עליון אל דר במרום, אדירי איומה, ואומי החזן והקהל בכל
 חרוזי מלך וגו', לאל עורך דין, מלך במשפט, אחד קדוש
 שמדבר בקדושה יותר מאד מאד, כי מקדישך, האוחז, התכין,
 ובכך תן פחדך, ויא תיו, ⁽¹⁵⁸⁾ א"מ אס אינו שבת, ואח"כ נועלין השערים,
 קדיש שלם. מזכירין בברכות של אחר הפטרה כי אתה אל הים אמת
 ואם שבת מזכיר שבת, ותוקעין לי קולות, ואח"כ אומי אשרי העם
 יודעי תרועה, אשרי יושבי, תהלה. למוסף: פותחים השערים
 אסתפף, אופו, אומין אדירי כל הפין, ישובון עמך
 לבצרון, אלהי צורי איחדו, מ"ע אמיין כה, אוררי ערין,
 אתי בקרבנו, ונתנה תוקף, והחיות אשר הנה מרובעות,
 לכסא וכל הסדר רק שלא הרגילו העם לומי התיכין ואמנם מוי אבי
 זצ"ל היה אומרה כי דינו גם למוסף כי עקרו נתקן ע"ש קרבן מוסף של
 ר"ה שכתוב ועשיתם וכל שאר הקרבנות כתוב בהן והקרבנת מפני שהקב"ה
 מתקן בריותיו ליום הדין והוא שכתב בהתיכון הבוראם כד"א
 חדשה ולולי טורח ציבור היה מוי אבי מרגילו גם למוסף, ⁽¹⁵⁹⁾ תקיעות:
 אנסיכה מלכי, אשא דעי, וכשר"ה ביום ה' יש שמחליפין ואומי ביום
 ראשון אהל לה, אפחד, אנוסה, שלא להאריך ליום המחרת מפני ע"ש,
 וכן כשר"ה בשבת אומי ביום ראשון אהל לה, אפחד, אנוסה, שאין
 בהם שופר. ומזכירים במוסף ושני שערים לכפר של ר"ה ושל ר"ה ⁽¹⁶⁰⁾
 ואומי היום תאמצינו, תברכנו, תגדלנו, תדרשנו לטובה,
 תכתבנו בספר חיים טובים, תשמע שועת, כהיום הזה
 וכו'. יום שני בשחרית: מלך אמן מאמריך, שומרי מצות וכו',
 זכור דורשיך וכו' ברחמים תייקר וכו' וכן כולם כל אחד ואחד
 לבדו כי הם כסדר מלכות זכרונות ושופרות, ולא ביחד כמו שמו
 מפארים, כבודו אהל והאופנים ואין אומי והחיות, פותחים השערים
 אתיתי לחננך, אמרתך צרופה, אדר והוד, כי הי' שופטינו,
 כי דין בגי שעות ראשונות והוא מרבי בנימיין, ⁽¹⁶¹⁾ אתן לפועלי
 צדק, מ"ע אמיין המנושא, כל שנאני שחק והוא מרבי שמעון
 הגדול שיסדר היוצר ⁽¹⁶²⁾, לאל עורך דין, אשר מי יעשה, אחד
 קדוש וכל הסדר כדאמתול. למוסף פותחים השערים ויאמי איככה

⁽¹⁵⁸⁾ הכל ידוע, רק במדינתנו א"א ויאתנו אלי למוסף. ⁽¹⁵⁹⁾ ולפי מנהגנו
 א"א אתנו אלי בשחרית יוה"כ ועי' ויקרא רבה פ"ר כ"ב א"ר תחליפא קיסרא
 בכל המוספים וכו'. ⁽¹⁶⁰⁾ עי' בענין זה מחזור ויטרו סי' שכ"א.
⁽¹⁶¹⁾ אינו ידוע ובזונגין לא מצאתיה ואפשי שהוא לרבי בנימן ב"ר שמואל
 שהביא פוטיו למוסף יום כי ועי' עודותיו צונגין צי' 115, ולאנדרהוט צד' 58.
⁽¹⁶²⁾ הוא רי' שמעון ב"ר יצחק ב"ר אבון ממנצא, צונגין צי' 113.

אוכל¹⁶³) וי"א אי ככה בראשון ואומי ואסתופף¹⁶⁴) בשני ואין
 דגילות כן, אגן הסהר¹⁶⁵) מרבי בנימין, איתני תרשי שיש¹⁶⁶) או
 אלפי שאננים¹⁶⁷) אבירי ארץ¹⁶⁸), אתה בקרבינו, אכן
 אתה אל מסתת¹⁶⁹) וי"א גם כמוסף יוסה ונתנה תוקף, והחיות
 אשר הנה וגו' וכל הסדר כדאמול, תקיעות אהללה אלהי,
 אפחד, אנוסה. ומן הזכרת צום גדליה מצאתי בשם הר"ר יהודה
 ז"ל וז"ל היה קשה לי מפני מה אין מזכירין צום גדליה שהוא בחדש
 השביעי כמו שמזכירים צום הרביעי וצום החמישי וצום העשירי, לסוף ג"ל
 מפני יום כפור שאינן מניחים להזכיר צום גדליה, ועוד ט"א טוב שלא
 ימעו העם כשישמעו צום הרביעי ויסברו זהו צום כפור ונפיק חורבי מינה,
 מיר יהודה עכ"ל. ואמנם מורי אבי היה מזכירו גם מנהג ק"ק
 טרויש להזכירו גם בשבת¹⁷⁰) אך שאין מזכירים חדש תשרי כשאר
 החדשים, ואולי המעם לפי שהוא מכוסה כמו שני בכסא ליום חגיגו, וכן
 התעניות של ימי התשובה. המתענה בי ימים ר"ה מתענה גם בשבת של
 ימי התשובה להשלים היו ימים כסדר, אבל בשבת שלפני ר"ה אין מנהי
 טוב להתענות¹⁷¹), ובערב ר"ה יש מדרש לקבעו חובה¹⁷²) ויש שאין
 מתענין משום ובהוקתיהם לא תלכו¹⁷³) אבל בע"ש מתענין למאן
 דמצי לכוף נפשיה ולפעמים חובה הוא להשלים עשרת ימים.

ערב י"ה מתפללין תפלת המנחה לפני אכילה שלא ישתכר ומתודים
 בלחש אחר עושה השלום וידוי זוטא אתה יודע וכי על חטא וכי
 על חטאים וכי סקילה שריפה וכי, אך שיצ מתפלל כסדר שאר
 ימי התשובה ולא יתודה שלא תקנו וידוי לחזון אלא תך תפלה, א"מ

¹⁶³) כמוסף שלנו אין אומי פיוט ביום בי של ר"ה ומתחילין תיבה ונתנה
 תוקף, והפיוט הזה מרי יוסף טוב עלם, צונץ 136.
¹⁶⁴) צונץ 85, ¹⁶⁵) שם 115, ¹⁶⁶) ל"מ, ¹⁶⁷) שם 137, ¹⁶⁸) ל"מ,
¹⁶⁹) צונץ 119. ¹⁷⁰) מנהג צרפת וספרד שיהיה מכריזין הר"י צומות בשבת שלפניו
 ועי' במי ויטרי סי' קי"ן ובאבודרהם צד סי' ע"א ולפי מנהג ספרד לא היו מכריזין
 ג' תעניות: טי' באב, יום הכפי ופורים וסימנך אכ"ף.

¹⁷¹) עי' במנהגי הלכות ר"ה סי' א' שמביא רוב המנהגים בזה הענין.

¹⁷²) מנהגי שם ומביא התנחומי פי' אמור, ולקחתם לכם ביום הראשון וכי
 עריה הגדולים מתענים ומוותר להם השליש וכי וכן היה מנהג פשוט באשכנז
 שמתענין עריה, ועי' במהרי"ל הלי' תענית צי' נ"ה ובא"ח תקפ"א כי מנהגם היה
 להתענות לכל הפחות י' ימים בזמן הזה, ולפי שיש בי ימי ר"ה וערב י"ה ושבת
 להבי תקני להתענות קודם ר"ה ועי' במרדכי פ"ק דר"ה, ועי' בסו"ר א"ח סי' תקפ"א
 ובב"י שם.

¹⁷³) כן הוא בהגהות מיימוני הלכות שופר פרק א' הגדו' א' שפתב יש
 מקומות שנהרין להתענות בערב ר"ה משום חוקת העכום ועי' כל ההגה.

אם לא שחל יום כפור בשבת, וילך לעשות סעודתו, וצריך להפסיק מבעוד יום כדי להוסיף מחול על הקודש.¹⁷⁴

ליל כפור קודם ירד החזן לפני התיבה ראוי לכל שיש להתיר כל מכשלות ושגיגות מכל חרמות של ציבור כי אין התרה על המדיר גם לא כל החרם שבין אדם לחבירו וכן היה נוהג מורי אבי ז"ל, ואומרים ג"פ כל נדר, ודאסרנו על נפשנא וכת' הר"ן פעם ראשונה נלחט כדאם לבסוף, ואין אומר דנדרנא שגא ליכנס להיכל לזקט פרס ונאח הונלך לזכר אוחו ונדבר נחשאי דרך הונאויס, ופעם שנית יגזיה קולו ונעטו יותר ופעם ראשונה וכן בפעם ג' יגזיה קולו יותר כדרך הרגיל ונאלד לקיות לפני הונלך ולצו גם צו בהקדמתו. אלא וטרם לכן יתעטף בטליתו נלא זכרה גם כתי ח"ל נכל נדרי כו' ודאיסרנא על נפשנא וייוס כפוריס סעצר עד יוס כפוריס הזא עלינו לטו' כולסון דאיחרטמי כו' ורצו אזריאל וכל זכרו ונהר"ו וי' מ"ע היו ונחיקיס סדר זה עיקר ופליג לר"ת סהיס ונגיה וייוס כפוריס זה עד י"ה הצע"ל.

(קצת שורות נמחקות)

ולר"ת קט' לפירש ונהו דאיחרטמי צהון ועוד לונה היינו אוני' אוחו ג"פ ועוד ונהו ונסלח, ואונוי' סר"ת סיה דוחה קלת ונהס, ונהר"ם כ"ע גער נאחד טירד לפני התיבה וחסף לוני' הסדר ור"ת. ועוד כתב הנוחכים טוב ויפה שאוחו ט"ל אם יש צידו טוס ספק טנועה וכד שיתירו לו ג' אגשיס קודם דדתו לפני התיבה ויסיה זכאי ללא כל כווינו להתייר נדרו כדאנוי' כל הנדרים אדם ויפר חוץ ונאל ענונו וחסו סדר הקדמוני' גם לוני' וייוס כפור סעצר

על נפשנא
ואין אומר דנדרנא
כי הלשון ארוך על נפשנא
כולהו דאיחרטנא בהון
יהון כלהון שרן כו' בר"ת
לא נדרי עד לא שבועות
והקהל עונין בקול רם ג' פעמי'
ונסלח לכל עדת וכן החזן
ואין אומ' ככתוב, וכל נדרי
נתקן על פי' התלמוד ששינו
בפרק ד' נדרים

(קצת שורות נמחקות ע"י הצענור)

¹⁷⁵ ואומר החזן בקול רם שהחינו כי זמן ראוי להאמר ככל הימים טובים, והנה הוא נתקן על הכוס כשאר י"ט דאיכא בירכתא אחריתא על כסא. ואין פותחים השערים כלל עד שישגיע לבית יעקב לכו ונלכה וגו'. ברכו ומעריב בנינו י"ט אך לא באורך, ובק"ש אומ' כל הקהל ברוך ישם כבוד

¹⁷⁴ עי' בטור א"ח סי' תר"ז וכי'.

¹⁷⁵ וצ' לתקן דתנן התם (נדרים דף כ"ג) ר' אלעזר בן יעקב אומר אף הרוצה להדיר את חבירו שיאכל אצלו אומר כל נדר שאני עתיד לידור דרו הוא בטל בלבד שיהא זכור בשעת הנדר וגו' ועי' כל זה הפלוגתא בין הר"ת ורבוותא עם כל נדרי מושב לנדרים שהודרו בשנה העבור או לעתיד בראש בפרק בתרא דיומא ופ"ד דיומא ובטור א"ח תר"יש ובב"י שם וגו'. ועי' במנהגי הל' יום כפורים נ"ו, ועי' במהר"ל הל' ליל יום כפור, ועי' בהקדמת ר' משה לנדא במחזור לליל כל נדרי (דפוס פראג תקצ"ד) מבטא שפתי אנשי שם שבאר היטיב טעם המנהג ומקור הנוסחא והשנוים שעברו עליו.

כי כדפ"ר ולכך חוי ג"פ כונו ונותר לך טאוני
ג"פ. עכ"ל הנהכים, הגה"ה.*

הגה"ה: כדלית צונדטש כטעלה ונשה רזינו
לנווס ורחה סיר ונלכתי הסרת ח"ל הקצ"ה
צחר צאחה סתלסה וצחר צטכנוול"ו ח"ל הקצ"ה
אל תאנווסו צקול רס פן תנפסו חלל ציוס
כפוריס סכל ישראל עונדיס צאינה וצירחה
ונאינת סדין ולינס צלחן לסנווע סיריס ונגוסיס אז
תאנווסו וסיינו דיסד ספייט ליוס אחד
צטנה סת קריחתו,**) עכ"ל הגה"ה.

וכו וקדשנו, רצה ומודים וכו' עד עושה השלום, ומתודים וידוי
זוטא וידוי רבה, אלהי עד שלא נוצרתי, ואח"כ פותח החזון בקול
רם ויכלו אם שבת הוא ומגן אבות, אלהי ואלהי אבותינו
רצה נא במנוחתנו וחותם מקדש השבת ולא יזכיר כאן יום כפור
כי אילמלי שבת אין ש"י יורד לפני התיבה ערבית¹⁷⁶, ואח"כ פותח שערים
ויאמר חזון שומע תפלה עדיך כל בשר יבאו שכבר בנו אלא
עדיו ואומי סליחות ופזמונים ע"פ הסדר הכתוב לעיל, וידוי זוטא עד אתה
יודע, אתה מבין, יהי רצון, וידוי רבה עד התורה הזאת, ועל

חכ"ו: דננעילס תינה צאה חלל ונשוס י"ה
ונזכיריס טנת היינו טעס דיוס טנת חיי
צד" תפלות ויס לנו להזכיר צכולו טנת ויה"כ
חלל צרכס ונעין טצע ל"כס [חיוצא] דונשוס
סכנה חיתקון כדי להנתיץ צעלי ונלכסה הלכך לח
ונזכיריס צה י"ה. ע"כ הנהכים***).

ואין אומי אחר האופן והחיות אלא והאופנים, ואין פותחים השערים עד
שיתחיל החזון התפסה בקול רם וכן בכל התפלות, ואומי קרובין כפי
סדר רוב המחזורים ולא אשרח לסדרם, אך אין אומי רוממו הכתובים
בקצת המחזוריים. וכן ולך תעלה קדושה, נקדישך, האוהז,

מלכותו בקול רם וכן
למחרתו, אמת ואמונה ופרום
ואם שבת הוא יאמי' ושמר
בני ישראל, ומתפללים
יחידים בלחש זכרנו, ובכך
תן פחדך, אתה בחרתנו,
יעלה ויבא, ואם שבת הוא
מזכיר יום השבת הזה ויום
הכפורים בשניהם, וגוי'תפלתו
אלהינו מהל לעונותינו,

וכו וקדשנו, רצה ומודים
זוטא וידוי רבה, אלהי עד שלא
נוצרתי, ואח"כ פותח החזון בקול
רם ויכלו אם שבת הוא ומגן
אבות, אלהי ואלהי אבותינו
רצה נא במנוחתנו וחותם
מקדש השבת ולא יזכיר כאן
יום כפור כי אילמלי שבת אין
ש"י יורד לפני התיבה ערבית¹⁷⁶,
ויאמר חזון שומע תפלה עדיך
כל בשר יבאו שכבר בנו אלא
עדיו ואומי סליחות ופזמונים
ע"פ הסדר הכתוב לעיל, וידוי
זוטא עד אתה יודע, אתה מבין,
יהי רצון, וידוי רבה עד התורה
הזאת, ועל

כלם, ומאהבתך, ואם שבת
אינו צריך להזכיר בו שבת,
ודוד עבדך עד סוף העניות,
קדיש שלם ועלי' קדיש לנער, ואם
הוא שבת יאמר כמה מדליקין
וקדיש לנער. תפלת שחרית:
נשמת, קדיש וברכו
בניגון יו"ט אך לא באורך כ"כ

(* עי' בכ"ו א"ח ס' תרי"ט שמביא זה בשם הכלבו.

** זה המדרש ל"מ ומ' איתו כדומה לזה בדברים רבה סוף פ' ואתחנן,
עי' בטור א"ח ס' תרי"ו, והפוסט שמביא ביוצר י"ה: קדוש אדיר בעליותו.

¹⁷⁶ שבת כ"ד ע"ב ועי' במ' ויטרי ס' ק"ח וס' שניא.

*** עי' במנהיג ה' צום כפור ס' נ"ו.

התיכף, האימך, ולפני הרהטים ראוי לומר וכן מי לא יראוך מלך הגוים וגוי אבל באמצע אין אומי ובכנ מי לא, ובכנ מי לא יראוך, וכן כולם ואוי מן הרהטים כרצונו וכו', וטוב למחר בקרובין ורהיטים בשחרית כדי להתחיל תפלת מוסף בשעת קודם ז' שעות ומחצה שהוא שעת תפלת המנחה ויצטרך להתפלל תפלת מנחה קודם תפלת מוסף, (177) וגם כי צורך להאריך להזכיר ש"צ נוחי נפש קודם מוסף, (178) והארכך יעריך בסליחות ופזמונים שיש בהם צחות לשון, וכן תן פחדך עד לפני ה' תשרו, ומתחיל אל ארך אפים וכו' פסוקי דרחמים סליחות ופזמונים וראוי לאמי י"ג מדות, תוכחה, עקידה, זכרונות, חטאנו כמבואר לעיל בסדר סליחות ופזמונים, ודויו זוטא, אתה מביין בכל הסדר הכתוב בסדר ליל כפור, אך תיכף אחר ודוד עבדך אומי וקדשנו ואם שבת הוא מזכיר, רצה ומודים וברכת כהנים ושים שלום וכו' אבינו מלכנו אזל אס הוא שנת אין אוני' אזינו ונלכנו אם אינו שבת, ואח"כ נועלין והטעם סר' עקינא אוני' תחלה תענית ליצור השער', קדיש שלום. סדר ס'ת ואין גוזרין תענית לצור תענית* עכ"ל ונחכים. כמבואר לעיל בפרי רביעי,

ומזכיר נוחי נפש, ויש שאין אומי בברכת המפמיר כי אתה וכו' גם לא מלך מוחל וסולה כי מה טיבה של מחילה וסליחה אצל נביא (179) ואמנם רגילתנו להזכר הכל כשאר החתימות שב"ה וי"ה, ואם הוא שבת מזכירו, וגם אומר יקום פורקן, תהלה, יהללו ומחזיר ס'ת למקומו. תפלת מוסף: קדיש קצר, תפלה בלחש זכרנו, מגן, ומחיה, ובכנ, ובכנ, אתה בחרתנו, מפני חטאינו, אלהי מחילה לעונותינו רצה ומודים, וכו' ופוחים השערים. ברוך אתה, מסוד, ארעד ואפחד (180) ובסוף אומי חזקני ואמצני פן אישן חמות, שושן עמק, וכל סדר הקרובין המסודרים ברוב מחזורים, אל ברוב עצות וכו' לכתר כי מקדישך, האוהז, ומן הרהיטים במקום שהניח בו ליוצר, אתה בחרתנו, ומפני חטאינו עד כה לכתך,

(177) עי' ברכות דף כ"ח ע"א תוס' ד"ה הלכי מתפלל של מנחה שכתב מכאן יש לזוהר ביום הכפורים להתפלל תפלי שחרית קודם שש שעות ומחצה דהיינו קודם שהגיע שעת המנחה, דאם לא כן היו צריכין להתפלל תפלי המנחה קודם, ועי' בטור א"ח ס' רפ"ו וגי'.
(178) עי' מ' וישרי ס' שנייג.

(* תענית כ"ח ע"ב פעם אחת גזרו תענית ולא נענו ירד רי' עקובא לפני התיבה ואמי אבינו מלכנו וגוי'.

(179) עי' במ' וישרי ס' שניב שכתוב כזה הלשון.
(180) צונין צד 263.

עלינו לשבח, היה עם פיפיות, אוחילה, אתן תהלה⁽¹⁸¹⁾ אתה כוננת וכל הסדר עד ששון ושמה, ימצאו, ומיד אשרי עין ראתה כל אלה עד עיני נפש תהא כפרתנו, ואומי מיד אל ארך אפים אתה ואומי סליחות ופזמונים הראויות ליום וכרצונו י"ג מדות ואין אומי קודם לכן שנת שנת⁽¹⁸²⁾ וכל אותה מליצה כי אותה כרכה אינה בתלמוד, גם לא תנוח צרות ולא אמרנו נגזרנו, וי"א קודם לכן מחל לעונותינו עד תמהר⁽¹⁸³⁾ מיד אחר ועיני נפש תהי כפרתנו ואז אומר אל ארך אפים לקיים הסדר לאמר עלינו לשבח לכה לכתן ולהתחיל לומי סליחות לתמהרו כמו ביוצר ובמנחה אבל לנעילה אומי עלינו לשבח לתמהרו כי אין לו בה מקום; אחר סליחות ופזמונים כרצונו, ועל פי הסדר המבואר לעיל, זכרונות, חטאנו, מהה פשעינו, וידוי זוטא אתה מבין, וידוי רבא, סקילה שרפה, דוד עבדך, ומאהבתך וקדשנו, רצה ומודים, וברכת כהנים, שים שלום, היום תאמצנו וכו' בספר היים וכו' עושה השלום ונועלין השערים, קדיש שלם, ואומי כאן אין כאלהינו וקדיש לנער אם הוא שבת כאשר יתבאר. ס'ת כסדר הכתוב לעיל ולהפסיק בין מוסף למנחה הפטרת ינה, ואומי בכרכות שאחריה על התורה ועל העבודה להזכיר בה יום הכפורים מה שאין כן בשאר מנחות בתענית שאין אומי רק מגן דוד, גם מזכיר בה שבת אם חל יום הכפורים כי יום הוא שנתחייב בה תפלת גם מזכיר בה כי אתה מלך מוחל וסולה כמו שפי בתפלת שחרית⁽¹⁸⁴⁾ תפלת מנחה: קדיש קצר גם הוא בגלל קריאת התורה כמו שמפור' למעלה בסדר קרי', תפלה בלחש כמו בשחרית ופותח החזן השערים ומתחיל בקול דם התפלה ואין רגילות לומי מסוד אם לא דיש שהות שאז אומי איתן היכר אמונתך, אל נא מלך טוב וסלה, אפאר למלכי, מיכאל מימין מהלל, כי רכובו בערבות, נקדישך, אחד קדוש, כי מקדישך, האוחז אחד או שני מן הרהיטים והכל לפי העת, ובכך תן פחדך, ויאתיו אתה בחרתנו, יעלה ויבא, מחל לעונותינו עד תמהרו, אל ארך אפים סליחות ופזמונים הראויות לתפלה כסדר המבואר לעיל, י"ג מדות יכליל בשתיים או בני סליחות אם ירצה והכל לפי העת,

(181) שם 28 והעבודה היא שאומרים הספרדים.

(182) ידוע הוא מסחורנו.

(183) כך הוא במי ויטרי סי שניד.

(184) עי במי ויטרי סי שניה, ובמנהגו הלי צום כפור סי סיג הסדר בשם

סי רי עמרם.

זכרונות, הטאנו, וידוי, וכל הסדר כולו כבשחרית, רצה ומודים אבל לא ברכת כהנים, אבינו מלכנו אם אינו שבת, ואח"כ נועלין השערים, קדיש שלם. נעילה: תלה, ו בא ל ציון להפסיק בין מנחה לנעילה שלא

לומי שני קדשים סמוכים יחד, ואחד סדר קדושה קדיש קצר והוא בא בגלל סדר תהלה וקדושה כמו שפי למעלה בסדר קדיש⁽¹⁸⁵⁾ תפלי בלחשי כמו במנחה אך במקום כתיבה יאמר חתימה בין בתחילה בין בסוף, ודוי זוטא, אתה יודע עד הוא סלח^(*) וחזר ש"צ ופותח השערים ואומר אבות וגבורות בלא קרובין, אמנם אם יש שהות יאמר אהבתי מעון ביתך⁽¹⁸⁶⁾ אל נא, בתה, וי"א והחיות בוערות לנעילה או קדושה דמוסף, כי מקדיש, האוחז וגוי כל הרחמים, ובכך תן, ויאתיו, אתה בחרתנו, יעלה ויבא, מחל לעונותינו עד תמהרו, עלינו לשבח⁽¹⁸⁷⁾ היה עם פיות, אוחילה, היום יפנה ויכלול בו יוג מדות אם אין לופנאי להאריך,

(*) והרכ"ן כתב גסס הר"ר טעניי בקדר י"ה כי אחר שא"ו יחד אתה נותן עד השיבו וחיו אוני כי אתה סלקן לישראל עד צא"י סלל הסולתן, חלתי עד שלא נולדתי וכו' ונהי דש"ץ חותם ונקדש ישראל וי"ה היינו ונסוס דאוני צאונע אצל יחד האוונר אחר תפלה חותם זה בזיווי סלל הסולתן ונגו דגונר ודוי סוף דסא ר' נאיר סוף דאוני צנעילה ונתפלל טענ ונתודה וחותם וידוי ולא פליגי

(185) עי לעיל פרק ב', ומיהו נוהגין היו בקצת צרפת לומר בנעילה רק קדיש ותהלה בלי סדר קדושה. עי במנהיג סי' ס"ו.

(186) עי בצונין צ' 173, ובספרו Ritus: 104.

(187) משונה מאד משאר מנהגי נעילה שא"א בה עלינו, ועי' צונין: Ritus שם: (* ועי' במי' ויטרי סי' שניה שמביא זאת בשם תשובות בשר על גבי גחלים. (** וכן הוא במי' סי' שניה מנחה אין בה נשאות כפים, נעילה יש בה ניב, מאי טעמי מנחה דאית' כל יומא ושלחא בה שיכרות נורי מנחה דהשת' אטו מנחה דשאר יומי, אבל נעילה דליתיה בכל יומי כיון דלא שביח בכל יומי לא נורי ביה וגוי ועי' בתענית כיו' ע"ב.

ואם עת לו להאריך יאמר רצנן עליה חלנני צא למחוס צוידוי יחמוס
 סליחות ופזמונים הקבועים דק"ל תפילת ערבית רשות וונלנין ליה כי
 לנעילה ותוכחה ועקידה כמבואר חוצה חתינת וידוי לא גרעא סכא צין לנר
 לעיל בסדר הפתיחות, ואם עת צין לנר. (***) עכ"ל סג"ס.

לקצר הוא מפני חולי או מפני עוברות ומיניקות יאמי זכרונות, חטאנו,
 וידוי זוטא עד אתה יודע, אתה נותן במקום אתה מביין וגוי
 עד וסלחן, מאהבתך, ודוד עבדך, וקדשנו ובחתימה יזכור
 שבת אם הוא שבת כי יום הוא שנתחייב בה תפלות, וגומר כל הסדר
 רצה ומודים וברכת כהנים, שים שלום, היום תאמצינו
 וכו' היום תחתמנו וכו' היום תשמע שועתינו, בספר
 היים טובים נזכר ונחתם וכו' וחותם ונחתם לעושה השלום,
 ונעל השערים, קדיש שלם בתקבל, ופה במרוויש נהגים כדברי סמ"ג וכן
 כתוב בו וז"ל מ"ו רבי יהודה בר יצחק קבלתי שאחר שהשלים
 תפלת נעילה אומי קדיש ואח"כ שמע ישראל פעם אחת ומיד תוקעים
 שני עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר (תהלים מז"ו 188)
 עכ"ל. ונר"י כי ה' הוא האלהים הוא מיום הדין של אותו כפור ודינו
 היה לפני קדיש כמו בהו"ש רבה שאומי אותו לפני קדיש שהוא מן יום
 הדין המים שהוא סימן לסילוק שכינה וראוי לסומכם יחד ע"ש הפסוק
 עלה אלהים בתרועה וגומי, ואף כי כתב רבי פרץ בסמ"ק¹⁸⁹ כי
 טוב לתקוע קודם אולי לא דקדק כ"ב בסמ"ג כמו שהוא רגיל לכתוב
 וע"ז בסמ"ג, וגם ראיתי ושמעתי שהיה מניח לעשות ככל עיר ועיר
 כמנהגם כו' אבל ככל ק"ק שבצרפת נהגו (חסר שוכה אחת ע"הכ"י)

וכתוב בסמ"ג וז"ל נהגו לתקוע קשר"ק במוצאי י"ב ואין זה זכר ליובל
 שאם כן לא היו עושים כן ככל שנה אבל בזמן הזובל, ועוד ב"ה עצמו
 היה דינו וחכמה הוא ואינו מלאכה אלו י"ל שניתקן משום דאמי במדרש
 שבמוצאי י"ה ב"ק יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמ"ך וגם
 יסד הפייט אחר גמר מיצוי אכול דצוי ורצוי¹⁹⁰ ומפני שאין
 י"ש זה מפורסם עשו בו תקנה לפרסמו ולכן תוקעין קשר"ק תוקע ומריע ותוקע
 ואין צריך להמתין עד לאחר הבדלה בחונן הדעת לפי שחכמה הוא ואינו
 מלאכה, ואפי' בשבת אין אסור לתקוע אלו גזירה שמא ילך אצל בקי

*** מלה במלה הובא במי ויטרי סוף סי שניה בשם תי ולא נזכר מקורו
 ואפשר שהוא מן המכסים. והפלוגתא איתי ביומא פ"ז ע"ב.

188 ע' בסמ"ג סוף הלכ' יום כפור (פ"ד כ"ד ע"ב).

189 ע' בסמ"ק סוף הלכות י"בלוין: רב"א בהגדה.

190 בפומון למנחה המתחיל לך ה' הצדקה תלבושת, וע' בתוס' שבת ד'

ק"ד ע"ב ד"ה ואמאי לתקע.

ויעברנו די אמות בר"ה עכ"ל¹⁹¹) ועוד מעי שהרי השופר עומד הוא בבית הכנסת מר"ה וגם מר"ה למד לתקוע הלכך ליכא למיחש שמא יעבירנה¹⁹²). ומתחיל החזן לומי והוא רחום וגוי ברכו, מעריב, כשאר תפלות של כל השנה ומבדיל בחונן הדעת, קדיש שלם, אין כאלהינו קדיש לנער, ואם חל י"ה בשבת אומי עכשיו ויתן לך וקדיש לנער לפי שאז אמרו אין כאלהינו. הא לך סדר ימים הנוראים, מבואר בדברי ספק וגימגום, עוד על דברים היראים והידועים החשתי, ועלהם יד לפה שמתה, כי כמה הם נזכרים ברוב המחזורים, ובפי כל הם שגורים, ופה אעשה, בגזירת אומר ועושה, שאר ימים טובים, כי הם עלי חביבים, וגם הם הקוקים, משפטים וחוקים. וינצך לאורך ונאנו העולם כן ועיקר הוא¹⁹³), עכ"ל ההג"ה.

ימים טובים בכללם גי רגלים, וכל הנלוים עמם, הנוכה ופורים, ופרשיות, שבת הגדול, תשעה באב, ויום הנישואים.

פרק י, שלש רגלים: אזכיר תחילה כי מנהגנו לומר אדיר אדירנו בכל ימים טובים, גם בשבת ר"ה ושבת נישואין ושבת דברות: יתרו, ואתחנן, אבל לא בשבת בשלח והאזינו, וגם לא בשבת שמסיימן כל אחד מהו חומשי תורה. ואין אנו רגילים לומי אליהם אני פצת¹⁹³) לפי שאין בו לשון צח כמו באדיר אדירנו וגם החיות בו ערות הניחו לאמרי אבי זצ"ל לפי שאין בו לשון צח.¹⁹⁴) והיום תאמצנו אין אומי אותו בשבת ח"ה שאין כאן שום תוספת רק מפני שבת גם לא כפרשיות ושבת וחנוכה אלי בימים טובים גמורים בלבד.¹⁹⁵) ועת לזמר ולשבח בפיוטים לרצות הקהל ולרצויו בכל יום שמזכירים בו קרובין מלבד ר"ה וי"ה, ובכל יום שאין בהם אופנים קבועים כגון בימי חג הסוכות ושמיני עצרת ושביעי של פסח ובפרשיות ובשבת הגדול ראוי לשזור בהם באופני שבת פעולת אבן עזרא וקשמיליין ושירים נאים.

¹⁹¹ עי' בסמ"ג הלי ר"ה, ובמנהגי סי' ס"ט וגוי.

¹⁹² ועי' במנהגי שמביא טעם זה בשם סדור רש"י ז"ל.

* עי' במי' ויטרי סי' שניו שכתב כל זה בשם תי' ולא נזכר שם המחכים.

¹⁹³ עי' צונץ 85. ¹⁹⁴ צונץ 119. ועי' בצונץ Ritus צד 61.

¹⁹⁵ לפי מנהג צרפת אמרים אותו בכל יום טוב, עי' במחכים שמביאו.

לפסח: לילה ראשונה הכל קבוע, ליל שימורים אותו אל חצה, תוספת אזכרה שנת עולמים, ליל שני ליל שימורים אור עולמו תוס' אור יום הנף, ¹⁹⁶) שחרית: השני ימים הראשונים הכל קבוע. אור ישע, ואפיק רגן אופן וזולת, והמל ביום ראשון למוסף, ומניחים לומ' משיב הרוח ומוריד הגשם. וליום שני הקדושה אומ' אסירים אשר בכושר, גם לשבת ח"ה הכל קבוע, יוצר, אופן וזולת אהבוך אהביך משרים וכל הסדר, ¹⁹⁷) בשביעי של פסח הכל מלאכת רבי שמעון הגדול, ויושע שושני פרה, אי פתרום, אותותיך, בעל גמולות, אמרו לאלהים ואין אומרים אותו בו, ¹⁹⁸) הסדר אילי הצדק ידועים, ¹⁹⁹) ומנהג דוב העולם שאין אומר בו אופן ולא והחיות ישוררו ממעם מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרי שירה לפני, אבל שמעתי מפי חכמי וגם מו' אבי ז"ל היה מסכים עמם שאין להניחם עתה בשביל כך דפשימי' דאין החיות מניחות עתה לשורר, וגם עתה באותו זמן לא נאמר כ"א למלאכי ואיש כל הישר בעיניו יעשה הן להניחו הן לאומרו, ²⁰⁰) ואומ' ביום זה שיר השירים על שם הפסוק תן חלק לשבעה וגם לשמונה (קהלת י"א) לשבעה שביעי של פסח שיר השירים, לשמיני שמני עצרת של סוכת קהלת, וכן היו נוהגים במרוויש מפי ר' אליעזר מפלאג'י, ולא היו אומ' אותם בשבת של ח"ה, ²⁰¹) דיא שיר השירים ראוי לומר ביום זה כדי לסמוך כל השירות שירת בשלה שירת דוד וידבר דוד שיר השירים. ומתרגמינן והוה כד שלח פנעה ואומ' בו אזיל משה ואזיל לפסוק ואתה הרם את מטך ²⁰²) קודם ואת טול ית חומרך ²⁰³) וראוי שם אזיל משה שהוא לשון ציווי דא ואזיל משה לפסוק וי"א שהוא לשון עבר ואין זה נכון כי אין להפריד פסוקי

¹⁹⁶ ידוע הכל.

¹⁹⁷ עי' בציוני צד 111.

¹⁹⁸ לפי שהוא ערב שבת מפני טורח צבור.

¹⁹⁹ הכל ידוע.

²⁰⁰ עי' מגלה י' ע"ב ואמר ר' יוחנן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל

הלילה בקשו מלאכי שרת לומר שירה, אמר הקב"ה מעשה ידי טובעי בים ואתם אומרים שירה.

²⁰¹ עי' ערובין מ' ע"ב, ובקהל' רבי ישם, ועי' במנהגי הלי' סוכה ס' נ"ו ובמ'

ויטרי ס' ק"ו ואיכא מנהגות שונות שבצרפת אומ' מו' שיר השירים בשבת ח"ה ולא בזו של פסח ועי' במהרי"ל צד כ"ו, ובמנהג רומי איתא במנחת ח' של פסח.

²⁰² עי' כל הסדר במי' ויטרי ס' ק"ו וכתוב אזיל משה ר' היה אומרו על

ואתה הרם מטך והוא מקום הראוי לו וכו'.

²⁰³ תרגום אונקלוס לפי ט"ז.

ויסע ויבא ויט כ"כ זה מזה כי שם המפורש יוצא משלשתן⁽²⁰⁴⁾ וראיתי קורין אותם לכבודם בקול רם בניגון באורך כמו הדברות, ארבע כיתין אומי אותו לפסוק ה' איש מלחמה קודם שיתרגם ה' מרי נצח⁽²⁰⁵⁾ ימא וארעא אומי אותו לפסוק נטית ימינך ותרגום המקרי בסוף המליצה, ארבע לילון אומי אותו לפסוק ה' ימלוך לעולם ועד⁽²⁰⁶⁾ ותרגום המקרי בסוף המליצה. לשמיני של פסח ספק שביעי י"א אתה הראת⁽²⁰⁷⁾ שהוא קדמון מאד, והנכון לומר בפעולת ר' יוסף טוב עלם⁽²⁰⁸⁾ אנעים לקלם, גם ביום זה אין אופן קבוע, זולת: אמנם פסו מעדני, את השם הנכבד והנורא, (כבראיתו ניסים), ימין ה' רוממה, ויושע (מרום) איום אום אני חומה⁽²⁰⁹⁾ ופה בטרווייש אינם רגילים לומר אימת נוראותיך. ובשני ימים האחרונים המערבים ידועים לכל, ויושע ה' אום למושעות ופסח אמונים שיר⁽²¹⁰⁾ וליל אחרון ויושע אדון איומה וכו' ויושע זכים הוד וגוי⁽²¹¹⁾

ולעצרת: ליל ראשון אנכי אחת דבר⁽²¹²⁾ וכו' ואז מראשון בדור וכו' שמדבר יותר מתן תורה, לליל שני וירד אביר יעקב, תו יום הביכורים ומפני הקרבת ביכורים היה נר' לומר בלילה ראשונה, אמנם אז מראשון מפרי הטב סדר מתן תורה ומתחיל אז מראשון שברא עולמו כחר לו סיני כדמפורש בהגדה, יום ראשון קבוע הכל, יוצר, אופן וזולת, אדון אימני וכל הסדר, אורח חיים, ויקם עדות ביעקב, אלוף המסובל בהוד⁽²¹³⁾ ואומי בורות כי יום ראשון עיקר וכן מנהגינו⁽²¹⁴⁾ ס'ת כמבואר לעיל, אפילו כל נימי רשות לתרגום⁽²¹⁵⁾ שיש בו תלת כל תלת אין ותרג' בירחא תליתאה, אציתו למימרי רשות לדברות⁽²¹⁶⁾ ואין קפידא למנהג שהמסיים קורי חובת היום אם השלישי קורא הדברות או הרביעי המסיים אותה פרשה, וכן להמנהג שהמפטיר קורא חובת היום אין קפידא אם הרביעי קורא הדברות והחמישי מסיים גמור. ליום שני מלאכת רבי

⁽²⁰⁴⁾ ע' ברש"י סוכה מ"ה ע"א ד"ה אני והו ובתוס' שם ובאבן עזרא עה"ת פסוק ויסע ובלקח טוב בשלח י"ד כ"א שמבואר בשם ספר הישר וע' בהקדמת ר' שי' באכער ס' כ"א וכו'.

⁽²⁰⁵⁾ ע' במ' ויטרי שם. ⁽²⁰⁶⁾ שם. ⁽²⁰⁷⁾ ידוע. ⁽²⁰⁸⁾ צונץ שם 129 וגוי. ⁽²⁰⁹⁾ כלם מלאכת ר' יוסף טוב עלם וע' צונץ שם. ⁽²¹⁰⁾ ידוע. ⁽²¹¹⁾ צונץ 181. ⁽²¹²⁾ צונץ 178. ⁽²¹³⁾ במנהגנו ליום ב'.

⁽²¹⁴⁾ ע' במנהגו ה' סוכה ס' נ"ח ובמ' ו' ס' ש"ב ושם איתא שמי' רות ליום ב', ובמנהג רומי קורין אותה למנהג דיום ב'.

⁽²¹⁵⁾ ע' במ' ויטרי ס' רצ"ה. ⁽²¹⁶⁾ שם ס' ש"א.

יוסף טוב עלם, ⁽²¹⁷⁾ אות ומופת קדשת, אופן; יריעו כל בני אלהים, זולת: אור ישראל וקדושו, אמרותיו אמרות טהורות, שהופעת משחקים, יונת אלם התעוררי, וירד אביר לבאר. ומן האזהרות טוב לומר כיום ראשון אמת יהנה חכי לכבוד רבי אליהו הזקן ⁽²¹⁸⁾ וכל מצות מפורשות בו היטיב בפעולה נאה, ואמנם אזהרות ראשית ⁽²¹⁹⁾ קדמון יותר ושמעתי כי גם בו נרמזות כל המצות, וי"א אותו כיום ראשון ובשני אמת יהנה חכי מפני טורח ציבור שחאריכו בדברות כיום ראשון.

לסוכות: למי ימי החג אזכיר תחילה העיקר, ואבאר סדר ההושענות הקבועות לזי ימי החג דבר יום ביומו כאשר נהגו אבותינו עיה מקדם. בימים קדמונים היו רגילים לומי בני ימי החג ההושענות הקבועות עתה להושענא רבה אחת מהנה ליום אחת מהנה ליום ובהוי רבה היו חזורי ואומי אתי כולנה, ועכשיו בזמן הזה נהגו ליום הראשון למענך נערץ בסוד קדושי רבה ⁽²²⁰⁾ ברוך ומבורך שכתוב היום חמשה עשר פתחייך אסובבה, ליום שני אל נערץ ברוך אום מיוחדת, ⁽²²¹⁾ בימי חיה אומן בן שלש שני ⁽²²¹⁾ וכי, אב בן שלש שני ⁽²²²⁾, איתן האזרח ⁽²²⁰⁾ אחת מהנה ליום, ואין מקודמת ומאחרת בהם גם איתן הנזרק ראויה תחת אחת מהם, כהוי אילם כלוד, אב המון ⁽²²³⁾ פעם זו ופעם זו וחוזרת חלילה לכל יששת ימי החג. בשבת של חיה לעולם אום נצורה ככבת, כהוי טמון גומא ⁽²²⁴⁾ חתי בו טוב עלם, אנא יחיד נצור ככבת נרמז בה יוסף.

בהושענא רבה אומי זי הושענות: אעררך שועי, אל למושעות, אדון המושיע, אדם ובהמה, אדמה מארד, אבן שתיה, תתנו, וכנגדן נתקנו זי הושעני אחרות שהם במקום ההושענות, אדון אנה אזון, תעינו כשה אובד, למען תמים טוב וסלת, אני אמרתי, תענה אמונים, אז כעיני עבדים ואחריהם קול מבישר ⁽²²⁵⁾ וזהו תן חלק לשבעה וגם לשמונה, ואין אומי לא אלים ולא אב המון כי אלה נתקנו במקומן ולא שנה איש סדר הושענות הללו, והנה אמת ונכון הוא כי יש סיבוב והוצאת סית בקריאת הושענו של זי ימי החג, וזה הסדר הישר והנכון: נהגו להוציא בכל יום סית אחד ובהוי רבא כל ספר תורה שבארון הקודש, וכתוב שיש זקנים רגילים לשאת אותן לכבוד התורה, ומנהג אבותינו תורה היא, וזהו המנהג הישר שלנו ואם נהגו אנשים בזה מנהגים אחרים אין לפוסלם, ומנהג הוא בין

⁽²¹⁷⁾ צונין 129, 135; ⁽²¹⁸⁾ שם 127; ⁽²¹⁹⁾ שם 85, 21; ⁽²²⁰⁾ שם 82, ⁽²²¹⁾ ל"מ. ⁽²²²⁾ שם 81. ⁽²²³⁾ מי ויטרי סי שצי"ב. ⁽²²⁴⁾ צונין 137. ⁽²²⁵⁾ הכל ידוע.

בהושענא רבה בין בשאר הימים כי החזון עומד במקום תפלתו ופניו כלפי מזרח והס'ת לפניו ואומ' הושעני כו' עד למענך דור שינו וכן הקהל ואח"כ אומ' דבר יום ביומו מן ההושעניו וכו' הו'שעת, ובכל יום מסבבים פעם אחת בעוד שאומ' ההושענות כולה ואח"כ אומ' הכהושעתה בלא סיבוב כלל, ובהוש' רבה מסבבים ז"פ בז' הושענות ראשונות כנגד ז"פ שסיבבו ירחיו ואחרי כן כל הנשארים בלא סיבוב כלל, ולעולם בין בהוש' רבה בין בשאר ימים מעמידים הס'ת על המגדל בעוד שמסבבין ואח"כ מביאים לפני ארון הקודש וגומרים כל הנותר ואח"כ מחזירים הספר תורה למקומו, ⁽²²⁶⁾ קדיש שלם, ובשבת אין מסבבים כלל אלא מעמידין הס'ת לפני החזון ואומר הראוי ליום, הרי לך סדר הסיבוב מבואר יפה ע"פ המנהג ומפני הזקנה אני אומר ההושענות בלא סיבוב ומסבב אני בסופה. ועתה אבאר לך סדר קרובין של מ' ימי החג ובכללם אזכיר המעריבים.

ליל ראשון אתנה צדקות הג"ס: חונס נהוג רוב העולם לומר אלבעמי שנתבאר בו יפה חוקזי זידס ארבעה נינים ועוועני ענין הסוכה וחובתה על פי כטעי לונחות*). עכ"ל הג"ס.

המקראות מלאכת רבי שמחה ממליאון, ⁽²²⁷⁾ ליל שני אתן איומתך סודרת, ואתן רוממות, ⁽²²⁸⁾ לילות אחרונות: הג"ס ועסה לך נהגו כן אלף חוני ליל ליל ראשון אעניד לך וכו' אהרן את יוסטס ניני והתוספת נ"ה ליל בניאור ואדיר [אדיר אהצתי**] עכ"ל.

ונאור [וכו' יסוד ר"ת ⁽²²⁹⁾] והחלילה מה אהבת ⁽²³⁰⁾. יום ראשון אכתיר שכתוב בו גדתי ארבע, אימתי מחיל כפור לפי שיצאו מיום כפור, יום שני אמיץ, ארחץ בנקיון כפות, וכשחל יום ראשון סוכת בשבת נהגו להחליף היוצרות אכתיר בשני ואמיץ בראשון כי נמילת מינים לא נזכרה בה כ"כ, אך אימתי מחיל כפור אין צריך להחליף כי גם לא נזכרו כ"כ די מינים, וכיוצא כזה ביארנו למעלה במערבי ר"ה לדברי האומר להחליף המערבים כשחל ר"ה בשבת, ומי כבר פי' שם דאין צריך. הזולת לבי הימים אנא הושיע נא וכו', ואין אופנים קבועים למי ימי החג ⁽²³¹⁾.

⁽²²⁶⁾ עי' במנהג סוכה סי' ל"ח ובאור זרוע הלכ' סוכה די' ס"ט ע"א שמביא הרושי על מה שנהגו להוציא ס'ת מארון הק' וכו' והעם מקיפין אותו דוגמת מזבח. ⁽²²⁷⁾ Melun, בלתי ידוע.

⁽²²⁸⁾ מר' אליהו ב"ר צדוק עי' צונץ 484.

* ידוע, ** הראשון ידוע והתוספת הוא הביכור מר' מנחם ב"ר מכיר עי' צונץ 159.

⁽²²⁹⁾ שם 266; ⁽²³⁰⁾ שם 159; ⁽²³¹⁾ הכל ידוע.

להושענא רבה: פסוקי דומרה של שבת גם מזמור שיר ליום השבת אך לא מזמור לתורה, נשמת, קדיש וברכו בניגון י"ט ואין אומ' והחיות ישוררו, יוצר ומוסף כשאר ימי החג רק שאומרים כתר למוסף גם אדיר אדירנו ומסיים תפלתו כשאר ימי ח"ה, יעלה ויבא וסר"ן כתב שאוני' ליוגר קדושה של חול וצנוסף כתר וכן ענא דג, עכ"ל הוסיף: בעבודה וגוי. הלל, ס"ת, ועל הכל בהליכת ס"ת, קדיש אחר קריאת התורה, תהלה ומוסף וקרוב היום, (היום תאמצנו) ומעות לומר היום תאמצנו, ואין פותחים השערים כלל רק בפותח וסוגר לצורך קריאת התורה, ואחר ההושענות אומר ז"פ ה' הוא האלהים בכונת הלב ואחר כך שמע ישרי' ה' אלהינו ה' אחד פעם אחת, קדיש שלם, אין כאלהינו, קדיש לנער.⁽²³²⁾

לשמיני עצרת אומרי' אום כאישון נוצרת⁽²³³⁾ ואין רגילי' לומ' אהות אשר לך כספת⁽²³⁴⁾, ואומ' בוקהלת ולא בשבת של חול המ' כמו שפ' בסדר י"ט ימי פסח; הגשם למוסף, הולת יום גאלתי נפשי.⁽²³⁵⁾

לשמחת תורה: מורי אבי וצ"ל היה אומר אשמעה בדכה,⁽²³⁶⁾ אז בקשוב עניו⁽²³⁷⁾, ופעמים היו מניחם לפי שאין בהם לשון צה. ויום גאלתי נפשי ראוי גם ליום זה. מפסיק קודם קריאת התורה לקנות המצות ולדעת מי חתן תורה ומי חתן בראשית.⁽²³⁸⁾ ואומ' החזון אתה הראת וגוי עד כי מציון וגוי ומוציאין ס"ת, ולפני הארון הקודש יאמר ידי אל וגוי גדלו וגוי ומוליכי הס"ת על הבימה, על הכל, וקורין בתורה בזאת הברכה עד מעונה אלהי קדם, ואם ירכו העולם, חורוי' מה שקורי' ג' פסוקים קרוב לתחלת הסדר וקורין, כך יעשו כמה פעמים עד שיעלו כלם מלבד ד' גברי: חתן תורה וחתן

⁽²³²⁾ ע' כזה הסדר במ' ויטרי' ס' שפ"ג רק שכתוב שאין אומ' אין כאלהינו שלא תקנו לומ' אלא ביום שאין אומר י"ח ברכות וכו' אין כאלהינו להשלים ה"ח וכו'.

⁽²³³⁾ ידוע, ⁽²³⁴⁾ מהקלירי, צונץ 59. ⁽²³⁵⁾ בצונץ צד 92 נרשם שהיא זולת לחג הסוכות. ⁽²³⁶⁾ שם 91. ⁽²³⁷⁾ ידוע.

⁽²³⁸⁾ מנהג פשוט היה בקצת קהלות, וע' גם כמהרי"ל צד ע"ב שמביא. וע' במנהגי פיורדא (שנדפסו שם תקי"ז) שנוהגים היו שם למכור המצות אחד המנחה בשי' עצרת וגם היו מוכרים חיפויש, נר למאור, יין קדוש וכו' (שם ס' ט"ז).

בראשית ומסיים ומפסיר, והחתן תורה מתחיל לקרות מעונה
אלהי קדם ומסיים, סדר השאר ידוע על פי הסדר הכתוב לעיל.
וטרם שיקרא החתן תורה יאמר החזן מושך הסדר ליודעיו ואחריו
מפזע לה ויעמדו כל הקהל, ואחר קרות החתן תורה יאמר החזן מקדים
וראש לקוראים וכל הסדר ידוע, אחר ההפטרה תהלה ואח"כ
מעמידים ספרי תורות על המגדול ואומ' החזן אשר בגלל אבות,
אשר יך הרעברים, אשר יכס ישראל, מי עלה למרום,
שמחו אהובים, אגיל ואשמה, וחזור הס'ת לפני הארון ואומ' בו
מעייני, יהללו וגו' קדיש קצר, מוסף, וכל הסדר כדאמול מלבד
קרובין וגשם.⁽²³⁹⁾

לשבת בראשות: יוצר ישבחונך⁽²⁴⁰⁾ ואופן הי' רמה יך⁽²⁴¹⁾
מיסוד רבי יצחק אשר יסד ישבחונך. תמו סדר קרובין ימים טובים.
שבה לרוכב בערבים.

כשמוזכרים תענית שני וחמישי ושני שלאחר סנות ופסח טוב
לדחוק להפסיד בעלי בתים בברכה לפרוע צדקה בתענית למתענה דאיגרא
דתעניתא צדקה,⁽²⁴²⁾ ויותר למי שאינו מתענה לכפרה כי מנהג אבותינו
תורה היא ולא תקנו על חנם, ואין לדחוק כ"כ רק לפי המנהג, וצריך
לקהל לקבל חרם להיות תענית ציבור לכל הפחות ג' בתורה שחרית
וערבית,⁽²⁴³⁾ וש"צ אומ' בהם ענינו שחרית ומנחה גם כי אין הטעם מכוואר
למה הוקבעו, ודין קריאת התורה בהם כמו בשאר תעניות, והתעניות הללו
מתחילים ביום ב' ראשון אחר ר"ח מרחשון ואייר⁽²⁴⁴⁾. לה נוכח: שבת ראשונה
הכל קבוע, יוצר, אופן, וזולת: אורך כי נפחת כ⁽²⁴⁵⁾ וכו', בשניה
אחורכם ש"מ ע"י,⁽²⁴⁶⁾ אופן: מלא כל הארץ כבודו⁽²⁴⁷⁾ ואם
ירצה אופן אחר, ומאורה שניה ראיתי יהגה חבי פלאי מלכ⁽²⁴⁸⁾

²³⁹ ע' זה הסדר וכל הפיוטים שנוכרו כאן במי ויטרי מסומן ת"י עד סי'
תכ"ג חזן מעייני.

²⁴⁰ ע' צונץ 335 שכתב שנוהגין היו לאמרו בק"ק בורגנדיא ולותר.

²⁴¹ שם 555, 623.

²⁴² ברכות ו' ע"ב.

²⁴³ ע' במגדול ה' תעניות סי' ב' שהביא הילמדנו ואהרן וחור תמכו בודו

מכאן אמרו אין פוחתין מג' בני אדם וגו' ע' במדרש תנחומא הישן סי' ס"ו.

²⁴⁴ ע' כל הענין במי ויטרי סי' רפ"ה ושם הערי' לי' שמביא כל המקומות

השייכי לענין זה.

²⁴⁵ אולי צ"ל אורך כי אנפת בו והוא ידוע.

²⁴⁶ צונץ 168.

²⁴⁷ שם 263.

²⁴⁸ שם 199.

וזולת אין צור חלף⁽²⁴⁹⁾ וגר חנוכה רגילתינו להדליקה בבית הכנסת בערב שבת קודם תפילת המנחה⁽²⁵⁰⁾ מנהג טוב בעיני לחזון להזכיר לפני מעריב ריח כליל ראשון גם כליל שני אם הוא ב' ימים⁽²⁵¹⁾ גם מנהג טוב בעיני לחזון להזכיר תקופה ושאלה לקהל, ויש מקומות שמניחים נר בכותלי בית הכנסת לשאלה כמו היכיר לתינוקות כליל פסח, ובשאלת מטר אומי ותן מל ומטר כי הטל אינו בטל לעולם גם הוא בחורף.

בפורים אומרים כלילה אחר המגלה ואתה קדוש וכן כמי באב אחר איכה כי בשני פרקי הללו לא נשתייר שריד ופליט משונאיה של ישראל לולי הקב"ה יושב תהלותם, ואם חל פורים במוצאי שבת יאמר גם ויהי נועם עם ואתה קדוש אחר המגילה⁽²⁵²⁾ בשחרית סדר תפלה ביום כשאר ימות החול רק שיאמר ויאבה אומן בתפלת י"ח כמו שסדור ברוב מחזורים, תוך כל ברכה וברכה יאמר הרוזה אחת כמו ויאבה אומן עד באלף המגן והותם באי מגן אברהם, ואומי אתה גבור עד מצמיה ישועה ויאמר המלך בכסיה וכי והותם בברכה מחיה המתים, וקדושה החול, וגומי כל הסדר לפניו ומיד אחר ותכריך יחומיו שיתזדים מכניע יאמר אזרה בט חוץ ולא יחתום בברכת שובר אויבים עד אחר ראשי קומותיו לקצור⁽²⁵³⁾ לאחר לכונן עיר דוד והותם ברכי בונה ירושלים ואומי ברכת את צמח כולה וברכת שמע קולינו בלא חתימה ומתחיל בקרובין. או נלך בדרך זו לאחר במעוז ומבטח חותם ברכת משען ומבטח לצדיקים ואומי ברכה בונה ירושלים כולה וברכת את צמח בלא חתימה ואז לכונן עיר דוד בברכת את צמח דוד ואין כאן קפידא כי בנין ירושלים וצמח דוד ענין אחד הוא, וגומי סדר י"ח ברכות, קריאת התורה, ואין אומי יהללו להצניע ס'ת עד לאחר קריאת המגלה⁽²⁵⁴⁾, ותהלה, ובאל צין בלא למנצה רק יאמר שיר מזמור.

(249) ידוע.

(250) ובמהרי"ל אית' בהל' חנוכה שבערב שבת שמש העיר הדליקם טרם באו העם לביה אולוי שיצ קבל השבת בביתו.

(251) עי' במנח"ם סי' ג"ג.

(252) עי' במי' ויטרי סי' רנ"א שכתב ויש מקומות שאין אומי ידחי נועם כלילה ההוא כלל אלי מיד אומי ואתה קדוש וגוי.

(253) כך הוא הסדר הידוע לפני מנהג אשכנז, ועי' בסדר פורים שגדפ' בפראג שנת תקצ"ו בדפוס לנדא. שגדפ' כל הסדר.

(254) עי' במי' ויטרי סי' רנ"ב שכתב זה הסדר בשם ת' וכתב שם יש שמחזירין לכבודו ושוב חוזר וקרא את המגלה.

לפרשיות. מתחלה היו קובעים היוצרות לפרשיות שמדברים מענין היצירה ולא מענין היום ואח"כ נקבעו יוצרות שמדברים מענין היום ולא מענין היצירה כלל לא בתחלה ולא בסוף, ועל כן נכון לומר אור עולם באוצר חיים וכל היוצר הראוי לפני שיתחיל ברכת יוצר אור ובורא חושך ולא להתחיל הברכה תחלה כמו שנחנו רבי' לפי שהיוצר נחשב הפסקה אחרי שאינו מדבר מענינו של יום, ואף כי יש אור עולם נתקן לפי היוצרות שלא יחשב היוצר להפסקה, מ"מ ראוי להניח הפסק ולתפוס הוודאי ולעשות כאשר בארנו לומר אור עולם והיוצר לפני הברכה, גם כן היה נוהג מ"ו אבי ז"ל.⁽²⁵⁵⁾

האופנים לפרשת שקלים: לבעל התפארת⁽²⁵⁶⁾ ולשאר הפרשיות, ולשבת הגדול אין אופנים קבועים דלאותם אופנים שיש בהם מ"ו אבי אינו אומי (שיש) [שאינ] בהם צחות לשון והאופנים אחרים נבונים מהם. הוולתים: לפי שקלים אסירים כיצאו ביד רמה,⁽²⁵⁷⁾ לפי זכור אערוך לך ואצפה⁽²⁵⁸⁾, לפי פרי אדומה אריות הדיחו שהפזורה,⁽²⁵⁹⁾ לפרשת החודש אמהות עת נכבשה⁽²⁶⁰⁾ לשבת הגדול אז כאירסת בתולת⁽²⁶¹⁾ או להיפך אז כאירסת לפי החדש, אמהות לשבת הגדול.

הפרקים אומי אותו אחר פסח לכל שבת הקיץ, ומתחילם לאומרם בשבת ראשון שלאחר ימי הפסח, ואין אומרי' אותם לא בשבת של פסח ולא בשבת של עצרת כמו שאין דורשין ב"ט והסימן של נ"ש נשא, פנחס, שופטים, פעמים הוא לתחלת הפרקים ופעמים הוא לסיומם לפי חילוק הפרשיות וחיבורן.⁽²⁶²⁾

חדש אב מזכירי' אותו בשבת שלפניו כשאר חדשים כי לא נאמר עליו פסוק במספר ירחים אל יבא [איוב ג', וי]. אך איוב מקלל היום שנולד בו, גם כן היה נוהג מ"ו אבי זצ"ל להזכירו כשאר חדשים. מ' באב משפטים וחקים מבוארים למעלה באורך איש איש על דגלו חונה, ועודני מוסיף עתה לפרש בו, כי לעולם בין בערבית בין בשחרית בין

⁽²⁵⁵⁾ ועי' בזה. צונץ: G. V.² 407.
⁽²⁵⁶⁾ צונץ 122.
⁽²⁵⁷⁾ שם.
⁽²⁵⁸⁾ ל"מ.
⁽²⁵⁹⁾ שם 133.
⁽²⁶⁰⁾ שם 114.
⁽²⁶¹⁾ שם 132.
⁽²⁶²⁾ עי' במנהיג מ' סוג וכי'.

במוצאי שבת אומ' נחם בבונה ירושלים ולא רחם כי הוא
אבילות ישנה, ⁽²⁶³⁾

ליום נישואין, גם בחול אומ' נשמת, קדיש וברכו בניגון י"ט
איחד שם כו' ⁽²⁶⁴⁾ שמים מספרים בתחילתו וסופו בשבת אומ'
ששת ימים מלאכתו עשה וכו' ⁽²⁶⁵⁾ בחול אין אומ' אופן מפני טורח
ציבור רק והחיות ישוררו, בשבת אומ' אותו אופן עם והחיות
[גם אין אומ' מה שכתוב במחזורים בסוף האופן והאופנים וחיות,
הקד' פי גם אין אומ' והחיות ישוררו וחיות הקדש כו'
אלי מדלגים לעומתם משהים ואומרים כי בכל מקום שאומרי
בו והחיות' בין בחול ובין בשבת אומ' זולת כי לא שייך כלל על
התן,] בחול מקצרי ובשבת (מקצרי) מאריכים, והחזן עומד לס"ת אחר לוי
בין בחול בין בשבת ואומר ולווי הכר"ן ח"ל שחית כשנא חתן לזית
החזן מרשות שוכן עד הנכנסת בחול אין ונוספין שצנלו על ג' בקריאת
וקדוש מרשות שארית התורה ולעג"ז ששעשה כרגל ה"ו דצדדים
עם קדוש, ⁽²⁶⁶⁾ ויקרא החתן שצנפו כגון שצעת יוי אצילות שנוהג צוות
בתורה ואם רוצה לכבד את אציו או אצלו לזכור לא לעצור על תקנת
החתן אומ' מושב יחידים חכני' שאננו אין ונוספין בחול בקריאת
כיתה אחר הרשות, ואם התורה הוא מיד אחרותנו
החתן כהן לתורה אומר החזן כצד שיוכל הסתן לקרו' דעיני כונו כרגל חיסו
רשות כולו ואומ' אחריו כהן צנפו כונו כרגל אצל יותר ונחנישי לא יוכל
קרוב עמוד וכו' ברוך שנתן תורה ואם אין כהן כרגל ואח' ונגזל לא עצדיק ליה, עכ"ל.

בבית הכנסת והחתן ישראל הוא יקראנו החזן במקום כהן, לאחר שקרא
החתן פרשה שלו ילך לו למקומו ולא יברכנו החזן עד אחר שאמר כל
השירים יברך ייחתן וכל ה' ⁽²⁶⁷⁾ יה בשר ישראל צבאיך כו' ⁽²⁶⁸⁾

הנה תם ונשלם פרק אחרון, ואם ימצא בו חסרון, ממשפטיו וחוקותיו,
ומדבריו ועדותיו, אל יתמה על החפץ, בזה לבי חפץ, הכל מבוואר למעלה,

⁽²⁶⁴⁾ עי' במי ויטרי סי' תע"ה.

⁽²⁶⁵⁾ אופן הוא ול"מ.

⁽²⁶⁶⁾ מי ויטרי סי' תפ"ד.

⁽²⁶⁷⁾ שם תפ"ו.

⁽²⁶⁸⁾ שם תפ"ז.

⁽²⁶³⁾ כך הוא במי ר' עמרם ג': ערבית שחרי ומנחה מתפלל י"ח ונו' וכמניע

עד ולירושלים עורך אומר רחם, ועי' במי ויטרי סי' סי' רס"ה.

בלי ספק וגימגום ומעליהן איש איש על דגלו, במקומו הראוי לו, וברוך צורי, אשר עזרני, ועד הלום הביאני, וזכיני להבין אמרי עתיק יומין, המשיב דברים נכוחים, שפתים ישק, ועל פיהו ישק, כל העם, באמרי נועם, עדותי כן יוסף שמו, בראשית הדברים נזכר שמו, כסאו וממלאכתו נגמרה, ערוכה בכל ושמורה, הצור ישמרנו ויחיינו לעד לדור דורים.

יהי לבי תמים בחוקך למען לא אבוש דרכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי
ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני
דעבר עיני מראות שוא בדרכך חייני
חזק אמן אמן סלה.

Budapest.

מאיר צבי ווייס.

SEDER TROYES

RITUS TROYES

VON MENACHEM BEN JOSEF BEN JEHUDA
CHAZAN AUS TROYES.

ZUM ERSTEN MALE HERAUSGEGEBEN NACH
EINER HANDSCHRIFT DER BIBLIOTHEK DAVID
KAUFMANN'S S. A. ZU BUDAPEST UND MIT AN-
MERKUNGEN VERSEHEN

VON
DR. MAX WEISZ.

FRANKFURT A/M.
VERLAG VON J. KAUFFMANN
1905.